

**A családon belüli erőszak egyes
kriminológiai kérdései**

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS	3
I.1. A TERROR MESÉJE	4
II. KONFLIKTUSOK A CSALÁDI OTTHONOK FALAI KÖZÖTT	7
II.1. VISZÁLY OKAI	10
III. DOMESTIC VIOLENCE JELLEMZŐI	12
IV. A FÉRFIAK SÉRELMERE ELKÖVETETT CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK ...	14
IV.1. GYILKOS NŐK – ' ÁGYBAN PÁRNÁK KÖZT '	14
IV.2. LELKI Bántalmazás formái	15
IV.3. A Bántalmazott Férfiak Jellemvonásai	16
IV.4. AZ ERŐSZAK MEGJELENÉSE	16
V. CSALÁDBAN MEGNYILVÁNULÓ ERŐSZAK TERMÉSZETRAJZA A NŐK SÉRELMERE ELKÖVETETT Bántalmazások Kapcsán.....	18
V.1. A LELKI (ÉRZELMI, PSZICHOLÓGIAI) Bántalmazás	18
V.2. SZEXUÁLIS Bántalmazás A Házasságban, Élettársi Kapcsolatban	21
V.2.1. A szexuális bántalmazás megnyilvánulási formái	22
V.3. TETTEGES, FIZIKAI Bántalmazás	26
V.3.1. A tetteges bántalmazás leggyakoribb megnyilvánulási formái	26
V.3.2. A verés „indoklása”, jelentéktelen dologként feltüntetése (bagatellizálása)	26
VI. A Bántalmazási Folyamat Ciklikussága	29
VII. A SZERETET SZÉLSŐSÉGES MEGNYILVÁNULÁSAI	32
VIII. A Bántalmazott Lélektana.....	35
IX. MIÉRT HAGYTA? MIÉRT NEM VÁLT EL ELŐBB?	37
IX.1. HOVÁ MENJEN?	39
X. ÖNTUDATÁRA ÉBREDT NŐI Társadalom!	40
XI. FELESÉGBántalmazás ELLENI HATÉKONY FELLÉPÉS (MÁR, HA VAN IYEN EGYÁLTALÁN..).....	43
XII. ÖSSZEGZÉS	48
IRODALOMJEGYZÉK	49

„Az erőszak sok ember életét járja át a világon, és – valamilyen módon – mindannyiunkat megérint. Sokan a sérelem útjából való kitérést az ajtók és ablakok bezárásával, a veszélyes helyek elkerülésével oldják meg. Mások számára a menekülés nem lehetséges. Az erőszak fenyegetése azok mögött az ajtók mögött van, jól elrejtve a kívülrőltekintete előtt.”

Gro Harlem Brundtland
Az Egészségügyi Világszervezet Főigazgatója

I. BEVEZETÉS

A család a társadalom alapegysége. Struktúrája, szerepe koronként, tájanként más és más, de alapvető közösségépítő jelentősége ma is vitathatatlan. A család a magánszféra talán legintimebb területe. Minden állam elsődleges érdeke a család normális működésének megőrzése,¹ hiszen ez az a „tégla”, amelyből maga a társadalom felépül, diszfunkcionalitása a társadalom egészét veszélyezteti. Azt, hogy mi tekinthető normálisnak, meghatározni nyilván nem lehet, de az kijelenthető, hogy a társadalomnak az általánosan elfogadott értékek és normák mentén szerveződő, az alapjogok tiszteletben tartása alapján működő családok létehez fűződik érdeke.

Ez a társadalmi érdek a Magyarország Alaptörvényében is megfogalmazódik, mely deklarálja az *L) cikk* (1) bekezdésében, hogy „Magyarország védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját.”² Az Alaptörvény idézett szakasza a család szentségének, autonómiájának tiszteletben tartása mellett többirányú cselekvési kötelezettséget hárít az államra. Ezek az állami feladatok szerteágazóak és arra irányulnak, hogy megteremtsék a család normális működésének feltételrendszerét.

Az állam intézményei útján köteles beavatkozni. A két alapvető kérdés: mikortól és hogyan tegye ezt úgy, hogy közben a család autonómiája ne sérüljön, de a beavatkozás hatékony legyen.

¹ 110/1/2003. ORFK Tájékoztató 2. o.

² Magyarország Alaptörvénye L, Cikk (1) bek.

Napjainkban a családon belüli erőszak kérdéskörét a közvélemény fokozott érdeklődéssel kíséri. A közelmúltban történt és a tömegkommunikáció útján nyilvánosságra került esetek, egyfajta cselekvési kényszert indukálnak az állami szférában. Meg kell keresni azon pontokat mind a köz- és mind a magánszférában, ahol a fellépés hatékonysága a jelenlegi jogi és tárgyi feltételrendszer mellett is fokozható.

1.1. A terror meséje

A kérdéskör jogi alapjainak vizsgálata előtt figyelemmel kell lenni arra, hogy a köznyelvben általánosan használt „családon belüli erőszak” kifejezés valójában társadalomtudományi kategória. Ahhoz, hogy a jog ezt kezelni tudja, a kifejezést „le kell fordítani” a jog nyelvére. Hatályos jogszabályainkból e fogalom meghatározás még hiányzik, azonban családon belüli erőszaknak lehet tekinteni³ az egy háztartásban élő személyek, illetőleg a Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: Btk.) 137. § 6. pontjában meghatározott hozzátartozók, a volt házastársak, illetve volt élettársak (partnerek), valamint az intézményes ellátás keretében életvitelszerűen együtt élő személyek között megvalósuló vagy őket a felsorolt személyek cselekménye által érintő alábbi bűncselekmények: emberölés (Btk. 166.§), erős felindulásból elkövetett emberölés (Btk. 167.§), öngyilkosságban közreműködés (Btk.168.§), magzatelhajtás (Btk. 169.§ (2) bekezdésének b. pontja), testi sértés (Btk. 170.§), gondozás elmulasztása (Btk. 173.§), kényszerítés (Btk. 174.§), lelkiismereti és vallásszabadság megsértése (Btk. 174/A. §), személyi szabadság megsértése (Btk. 175.§), emberrablás (Btk. 175/A. §), emberkereskedelem (Btk. 175/B), magánlaksértés (Btk. 176.§), visszaélés személyes adattal (Btk. 177/A. §), levéltitok megsértése (Btk. 178.§), magántitok jogosulatlan megismerése (Btk. 178/A. §), rágalmozás (Btk. 179.§), becsületsértés (Btk. 180.§), közúti veszélyeztetés (Btk. 186.§), családi állás megváltoztatása (Btk. 193.§), kiskorú elhelyezésének megváltoztatása (Btk. 194.§), kiskorú veszélyeztetése (Btk. 195.§), tartás elmulasztása (Btk. 196.§), a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIV. fejezet II. cím), közveszély okozás (Btk. 259.§), terrorcselekmény (Btk. 261.§), garázdaság (Btk. 271.§), önbíráskodás (Btk. 273.§), visszaélés kábítószerrel (Btk. 282/B.§), lopás (Btk. 316.§), rablás (Btk. 321.§), zsarolás (Btk. 323.§), rongálás (Btk. 324.§) valamint a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvényben, amelyet 2012. április 15-ét követően a 2012.évi II. törvény vált fel, amely a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási

³ 32/2007. (OT 26.) ORFK utasítása 81-82.o.

rendszeréről szól. Ilyen szabálysértések pl.: becsületsértés, magánlaksértés, gyermekkel koldulás, veszélyes fenyegetés. Családon belüli erőszaknak kell tekinteni a fenti jogsértésekkel összefüggésben elkövetett hamis tanúzásra felhívást (Btk. 242.§), illetve hatósági eljárás akadályozását (Btk. 242/A. §) is.

Mielőtt elmélyülnénk a témánk boncolgatásában szeretném bemutatni Ranschburg Jenő értekezését őseink dominancia küzdelmeiről⁴, a női és a férfi szerep kialakulásáról, társadalomban elfoglalt szerepköreikről. Sokan vélik úgy, hogy a család történetileg eleve patriarchális szerveződés: a státuszért küzdő, harcos, domináns férfi uralma alá hajtotta a passzív, gyenge és kiszolgáltatott nőt. Csakhogy a történelem előtti idők kezdetén az egyszerű, gyűjtögető életmódot folytató társadalmakban (a nemekre jellemző munkamegosztás ellenére) a nő és a férfi egyenrangú tagjai voltak a közösségnek, amelyben éltek. A férfi nem volt agresszív a nő pedig egyáltalán nem játszott alárendelt szerepet a társadalomban. Mindaz, amit ma „patriarchátus”-nak nevezünk, vagyis a férfi dominanciája a családban, Eagly és Wood szerint sokkal később, a földművelés és állattenyésztés megjelenésével és elterjedésével párhuzamosan bontakozott ki, jóval az evolúciós értelmezések számára elfogadható időhatár után. Párhuzamosan azzal, hogy az iparosodás előtti társadalmak szociálisan és technológiailag egyre komplexebbekké váltak, a nők státusza elértéktelenedett. E szerint az elmélet szerint az agresszivitásban megmutatkozó nemi különbségek nem biológiailag meghatározottak, hanem annak a helynek a következményei, melyet a nő és a férfi a társadalmi struktúrában elfoglal. Az egyik nemet alkati előnyei, nagyobb fizikai ereje, a másikat a gyermekszülés és a korai táplálás teszi alkalmassá – illetve alkalmatlanná – bizonyos feladatok ellátására. A férfi értelemszerűen vált birtokosává azoknak a munkaköröknek, amelyek nagyobb fizikai erőt, vagy rendszeres helyváltoztatást igényeltek, míg a nő „feladatsora” a gyermekgondozás, a háztartás, az otthon stabilitása köré csoportosult, hiszen az olyan feladatok ellátásában, melyek utazást vagy hosszú ideig tartó, megszakítás nélkül végzett tevékenységet tettek szükségessé a gyermekgondozás folyamatosan akadályozta.

A szociális tanuláselmélet⁵ azt vallja, hogy a társadalmi szereposztás nem a veleszületett genetikai sajátosságok alapján jött létre, hanem éppen fordítva: mind a nők, mind a férfiak a rájuk kiosztott társadalmi szerepekhez igazították viselkedés mintázatukat. A kutatók szerint mindebből az következik: a nőket semmiféle biológiai korlát nem akadályozza

⁴ Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak, Budapest, 2006 130-135. o.

abban, hogy agresszívak legyenek az olyan helyzetekben, amelyekben ellenőrzést gyakorolhatnak mások felett, illetve amelyekben bizonyos fokú hatalommal rendelkeznek. Ilyen helyzet a nők számára – egészen napjainkig – mindenekelőtt a családban adódott. Bár sok társadalomban a férfiek nagyobb hatalommal rendelkeznek asszonyaiknál a legfontosabb családi döntések meghozatalánál, a nők kétségtelenül jelentős hatalommal bírnak a mindennapi családi döntések terén, különösen gyermekeikhez fűződő viszonyaikban.

Fox írja,⁶ hogy az ősi Japánban például – amely patriarchátus volt a javából, és a férfi dominanciájához kétség sem férhetett – a családfő nem szólhatott bele a nők közötti hierarchia alakulásába. Amikor az ifjú férj otthonába vitte újdonsült feleségét, semmit sem tehetett anyja – az anyós - korlátlan hatalma ellen. A fiatalasszonynak sok-sok éven át kellett túrnia anyósa könyörtelen agresszivitását, a folytonos zaklatást és a fizikai bántalmazást is, melynek magyarázata az volt, hogy az új asszonynak meg kell tanulnia a „ház” szokásait és csak abban reménykedhetett: egyszer majd az ő fia is megházasodik, és így maga is menyee felett uralkodó anyóssá válhat. Hasonló jelenségekkel számos kultúra történetében is találkozhatunk.

⁶ Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak i.m. 133.o.

II. KONFLIKTUSOK A CSALÁDI OTTHONOK FALAI KÖZÖTT

Egyre többet hallunk és beszélünk arról, hogy a bűncselekmények száma rohamosan nő, elhatalmasodik és félelmetessé válik körülöttünk az erőszak. Sokszor emlegetjük, hogy „már az utcára sem lehet kimenni”, mert az ember nem érezheti biztonságban magát. Mindeközben gondolunk-e arra, hogy az erőszakos bűncselekmények jelentős része nem a nyílt utcán, a sötét parkokban, hanem családi otthonok falai között zajlik? Számon tartjuk-e az erőszak áldozatait, elszenvedői között azokat, akiknek testi épségét, biztonságérzetét, életét nem az előttük ismeretlen támadó, hanem közeli hozzátartozójuk fenyegeti? Magyarországon minden második, halállal végződő erőszakos bűncselekmény „családi ügy”. A brutálisan agyonvert, agyonszúrt, megfojtott, felgyújtott vagy más módon megölt áldozatok fele nem csupán ismerte, hanem egykor szerette is gyilkosát, hiszen szülője, gyermeke, testvére, házastársa volt.

Nagyfokú látencia⁷ jellemzi azokat a bűncselekményeket, amelyek a családon belül történnek, így azok csak ritkán vagy egyáltalán nem kerülnek a hatóságok látókörébe. Ez abból fakad, hogy külső szemlélő számára egy család élete, működése többnyire zárt egységet alkot. Nehéz „belelátni”, mi is történik ott. A családi élet intimitásokkal teli, ezért jogos az igény, hogy mások azt ne zavarják.

A társadalom védelmének és az állam büntetőjogi igény-érvényesítésének fontos eleme a büntetőeljárás megindítása. Ehhez azonban szükséges, hogy azt valaki kezdeményezze, a cselekményt feljelentse vagy a hatóság tagja észlelje azt. Hogy ezt mégsem teszik kellő számban, többféle okra vezethető vissza:

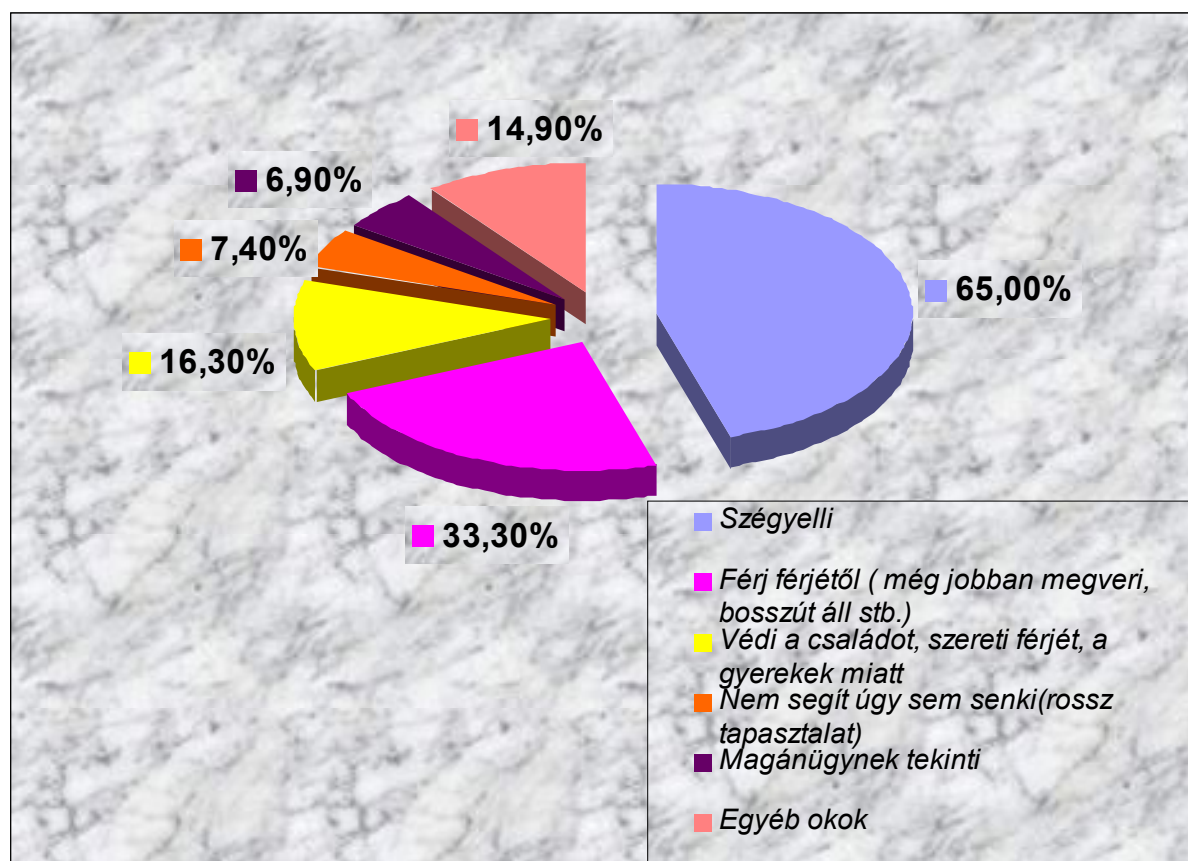
- ❖ a család zárt közösség nem szívesen „teregetik ki a szennyest”
- ❖ az érzelmi kötődés visszatartó erőt jelent
- ❖ az erőszak mellett jelen van a megfélemlítés
- ❖ a bántalmazott bíz abban, hogy helyreállítható a kapcsolat
- ❖ a gyermek érdekeinek szem előtt tartása
- ❖ az áldozat nem tudja elhagyni a családot attól anyagilag is függ
- ❖ nem ismeri lehetőségeit
- ❖ nem bíz a hatóságokban
- ❖ fél a későbbi megtorlástól stb.

A családon belüli erőszakot elszenvedett nők jelentős része igyekszik eltitkolni azt, ami vele megesett, illetve legfeljebb családtagjainak ismerőseinek mondja el. Mint már

⁷ 110/1/2003. ORFK Tájékoztató 8. o.

említettem ritkán kerül hivatalos személy elé az erőszak ténye, ritkán kér valamilyen hatósági védelmet, eljárást, az erőszakot elszenvedett asszony. Szeretném bemutatni egy kutatás tükrében az e problémáról megkérdezettek véleményét.

*Mi az oka annak, hogy azok a nők, akiket házastársuk megvert titkolják ezt és nem tesznek semmit?*⁸

Mint ahogy az a fenti kör diagramból is jól látható a megkérdezettek túlnyomó többsége (65%) úgy véli, hogy a *szégyenérzete* tartja vissza a megvert nőket attól, hogy segítséget kérjenek. Ez az adat arra utal, hogy sokak szerint még ma is inkább az áldozat szégyene az, hogy kiszolgáltatott helyzetbe került. A kérdésről folyó nyílt beszéd segíthetne ezt a görcsöt oldani. A következő leggyakrabban említett tényező (33%) a *félelem*. Ebbe a csoportba sorolták mindazokat a válaszokat, melyek arra utalnak, hogy a feljelentett férj bosszút állhat magán a nőn vagy gyermekén, szülein. Ez a félelem egyáltalán nem alaptalan. A brutális férjüket feljelentő nők sokszor nehezebb helyzetbe kerülnek, mint annak előtte voltak.

⁸ Tóth Olga: Erőszak a családban TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok Budapest, 1999 35. o.

Az okok következő csoportja a hagyományos női szereppel kapcsolatos. A megkérdezettek 16%-a gondolja úgy, hogy a nőket a család egyben tartása, a férjük iránti szeretet, a gyerekek érdeke tartja vissza attól, hogy feljелеtsék férjüket, ha az megveri őket. A megkérdezettek 7%-a szerint a rossz tapasztalat tartja vissza a nőket a feljelentéstől, hogy már úgy sem tud senki segíteni, illetve korábban már megtették a feljelentést, de nem történt semmi. Közel ugyanennyien gondolják úgy, hogy valójában a családon belüli erőszak magánügy. Végül a minta 15%-a további indokokat adott (pl. az asszony érzi, hogy megérdemelte a verést, anyagilag függ férjétől, nem olyan súlyos az eset stb.)

Most pedig nézzük meg, hogy mi a jellegzetes különbség a különféle indokokat adók szocio-demográfiai megoszlásában. Szignifikáns eltérést a két első válasznál (szégyen és félelem) találunk. Azok között, akik szerint a megvert nő szégyelli, hogy vele ez történt az átlagnál több a felsőfokú végzettségű, a vezető és értelmiségi, ugyanakkor az átlagnál kevesebb a legfiatalabb korosztályba tartozó, a 8 osztálynál kevesebbet végzett és az, akinek sose volt munkahelye. Ezzel szemben azok között, akik szerint a félelem tartja vissza attól, hogy tegyenek valamit verésük ellen, az átlagnál több a 18-27 éves, a hajadon, az eltartott és azok, akinek sose volt munkahelye. A függés az anyagi kiszolgáltatottság tehát fokozza a félelem érzetét.

Arra is választ kerestünk, hogy vajon az erőszaknak, melyik az a fokozata, amikor a megkérdezettek szerint segítséget kell a fenyegetett nőnek kérni. Abban az esetben, ha a férj veréssel, erőszakkal fenyegeti feleségét a megkérdezettek 66%-a szerint segítséget kell kérni, tehát kevesebb, mint a minta egyharmada szerint kell ezt a problémát e nőnek egyedül megoldania. A fenyegetés esetén leginkább azt javasolják a megkérdezettek, hogy a szülőkhöz forduljon a nő (39%), majd a rendőrség következik (28%), a harmadik leggyakrabban említett intézmény pedig a családsegítő szolgálat volt (15%).

E kérdőív készítésekor kitértek arra is, hogy megkérdezettek szerint lehet-e és, ha igen milyen eszközökkel csökkenteni a családon belüli erőszakos cselekmények előfordulását. A megkérdezettek 64%-a bízik abban, hogy ez lehetséges, 23%-a szerint semmit nem lehet tenni, 13% pedig „nem tudom” választ adott. Jellegzetes különbségek adódnak a kérdésre adott válaszokban néhány szocio-demográfiai tényező mentén. Az átlagnál lényegesen magasabb arányban bíznak abban, hogy csökkenthető a nők elleni, családon belüli erőszak a legfiatalabb (18-27 éves) korosztályban a hajadonok körében. Minél idősebb volt a megkérdezett, annál kevésbé bízott ebben. Még erősebb a különbség a kérdezett iskolai végzettsége alapján. A 8 osztálynál kevesebbet végzetek 54%-a hiszi, hogy csökkenthető ez

az erőszak, a legalább 8 osztállyal és legfeljebb érettségivel rendelkező nők hasonló arányban (63%) bíznak ebben, míg a felsőfokú végzettségűek között ez az arány eléri a 76%-ot.

Ez tehát azt jelenti, hogy a magasabb iskolai végzettség (sok más hatás mellett) ezen a téren is megnöveli a nők magabiztosságát, önbizalmát, megerősíti őket abban az érzésben, hogy nem kell eltérniük a családon belüli erőszakot.

II.1. Viszály okai

Feltehető a kérdés, hogy mi indukálja a családban kirobbanó konfliktusokat? ⁹

A bűncselekmény minden esetben akkor következik be, amikor a konfliktusok – főként az alkoholizáló életmóddal összefüggésben – már kontrolálhatatlanná váltak, együttműködéssel már nem kezelhetőek. Kivétel nélkül a nők azok, akik a kapcsolatból kilépni szándékoznak, leggyakrabban úgy, hogy a férj fizikai eltávozását szorgalmazzák vagy válás formájában ők maguk kívánnak kilépni a kapcsolatból. A férfiak meg akarják akadályozni a nő távozását, tehetetlenségükben sokszor megfélemlítéssel. A férfiak részéről a fizikai erőszak alkalmazását a nők érzelmi leválása, a férfiakkal való elégedetlensége váltja ki, a férfiak félelme az egyedüllétől, a kapcsolat megszűnésétől sokkal erősebb, mint a nőké.

A családon belül, a nők ellen irányuló erőszak közvetlen kiváltó okainak leginkább látható része az elkövető és a sértett közötti egyetértés hiánya a tartós konfliktusok, illetve azok békés megoldásának a kilátástalansága, a szegénység, a munkanélküliség és a lakásproblémák, valamint az alkohol- és drogproblémák. ¹⁰ Ami kevésbé látható, de lényegibb, mélyebb okok, az a problémának tabuként történő kezelése, a bántalmazásnak a házasság normális kockázataként történő elfogadása, a sértett alacsony önértékelése, az állandó megfelelés kényszere, a nő anyagi függése, a férfi kenyérkereső és domináns volta, valamint a nő szoros kontroll alatt tartása. A férfi munkanélkülisége ugyanakkor a tradicionális családfenntartó szerep átmeneti vagy tartós elvesztéséhez is vezethet, valamint önértékelési zavarokat is okozhat. Ezt azután túlkompenzálja a családfenntartóvá vált feleség, élettárs ellenőrzésével, félelemben tartásával, az erő pozíciójának negatív felmutatásával illetve fokozott italozással.

⁹ Tamási Erzsébet: A férfiak sérelmére elkövetett családon belüli erőszak In: Virág György (szerk.): Családi erőszak kriminológiai vizsgálata, Budapest, 2005 198. o.

¹⁰ Fehér Lenke: A nők sérelmére elkövetett családon belüli erőszak empirikus vizsgálata In: Virág György (szerk.): Családi erőszak kriminológiai vizsgálata i.m. 179. o.

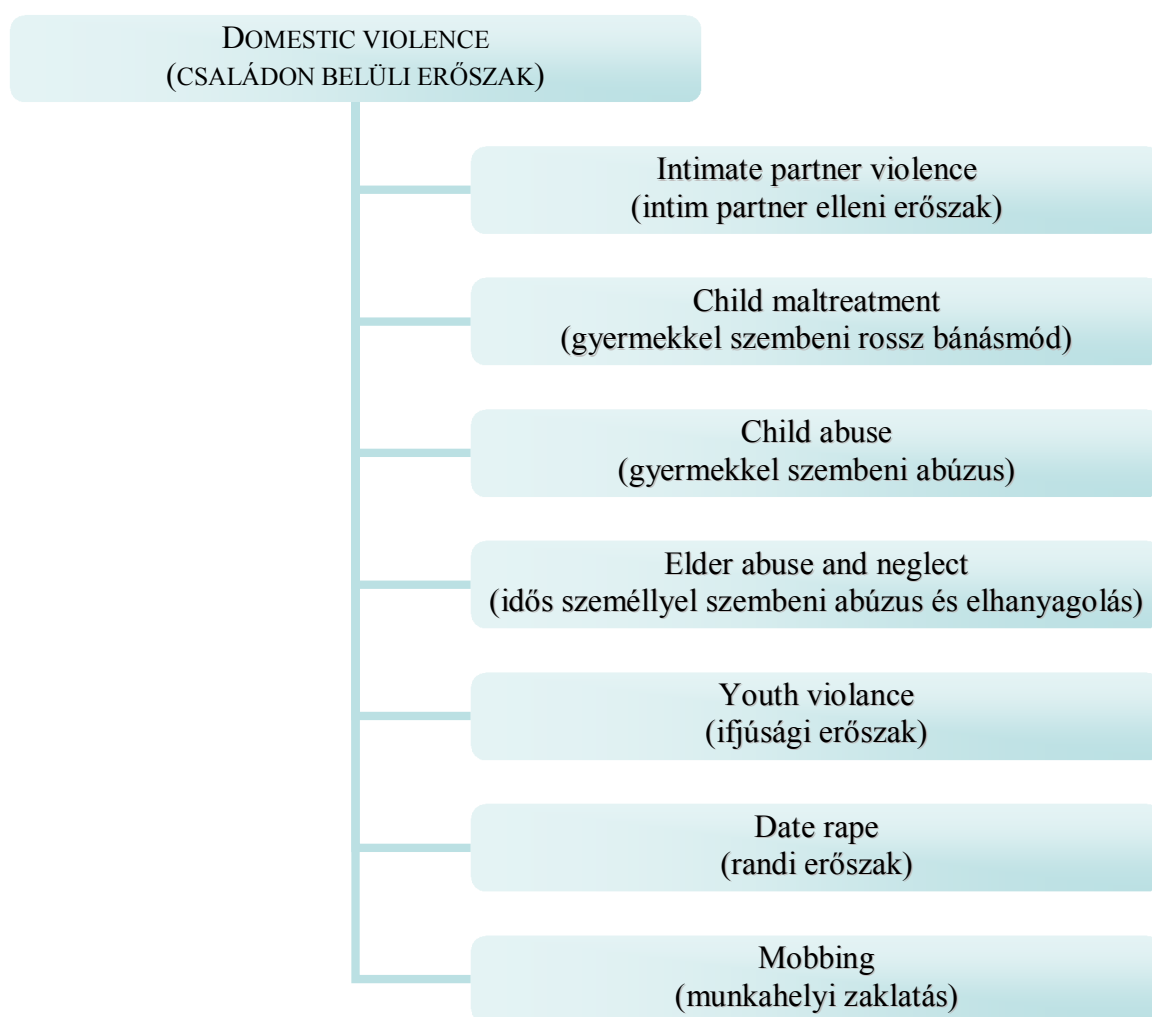
A konfliktusok típusa alapján az italozó életmód, alkoholizmus az esetek több mint 50%-ában játszott szerepet a nők elleni erőszaknál. A válással kapcsolatos nézeteltérés az esetek 40%-ánál vezetett erőszakos cselekményre. A pénzzavar, szegénység, munkanélküliség az esetek 30%-ánál, a féltékenység a 10%-ánál, a szexuálisprobléma, a gyermekneveléssel és más problémával kapcsolatos okok egyenként 5% alatti arányban szerepeltek.

„ Az elkövető 27 éves alkalmi munkából élő, feleségével közösen 2 kiskorú gyermeket nevelő férfi, aki italozó életmódot folytat. Életmódja miatt a felesége külön költözött és közös megegyezéssel pert indítottak a házasság felbontására. Az elkövető a vádbeli napon éjjel, ittas állapotban felkereste feleségét, kérdőre vonta és ütlegette, majd a földre nyomta, nyakához kést szorított és feltételezett barátja nevére vallotta. A dulakodás során a sértett ruháját elszakította, a telefont összetörte. A sértett ellenállt, sikoltzott, könyörgött, de eredménytelenül. Több órai kínzás után, az elkövető a sértettel erőszakkal közösült. A sértett rendkívüli pszichikai és fizikai szenvedéseinek hatására, a sértett traumatizált állapota a bírósági eljárás során is észlelhető volt. A bíróság közvetlen észlelése alapján is megrendülten, az átélt borzalmak hatása alatt állva, többszöri sírással küszködve tett tanúbizonyságot a sértett arra a 6 órán keresztül elszenvedett, szörnyű kínzásról, amelyet a vádlott vele szemben elkövetett.”¹¹

¹¹ Fehér Lenke: A nők sérelmére elkövetett családon belüli erőszak empirikus vizsgálata In: Virág György (szerk.): Családi erőszak kriminológiai vizsgálata i.m. 186. o.

III. DOMESTIC VIOLENCE JELLEMZŐI

A családon belüli erőszak megfogalmazására nincsenek egyértelmű sztereotípiák, amely minden ember számára ugyanazt jelentenék, ezért használjuk leginkább a családon belüli erőszak jelenségköre kifejezést, amely nemcsak a kriminológiai értelemben vett erőszakot jelöli, hanem annak tágabb jelzés értékű fogalmi körét is.¹²

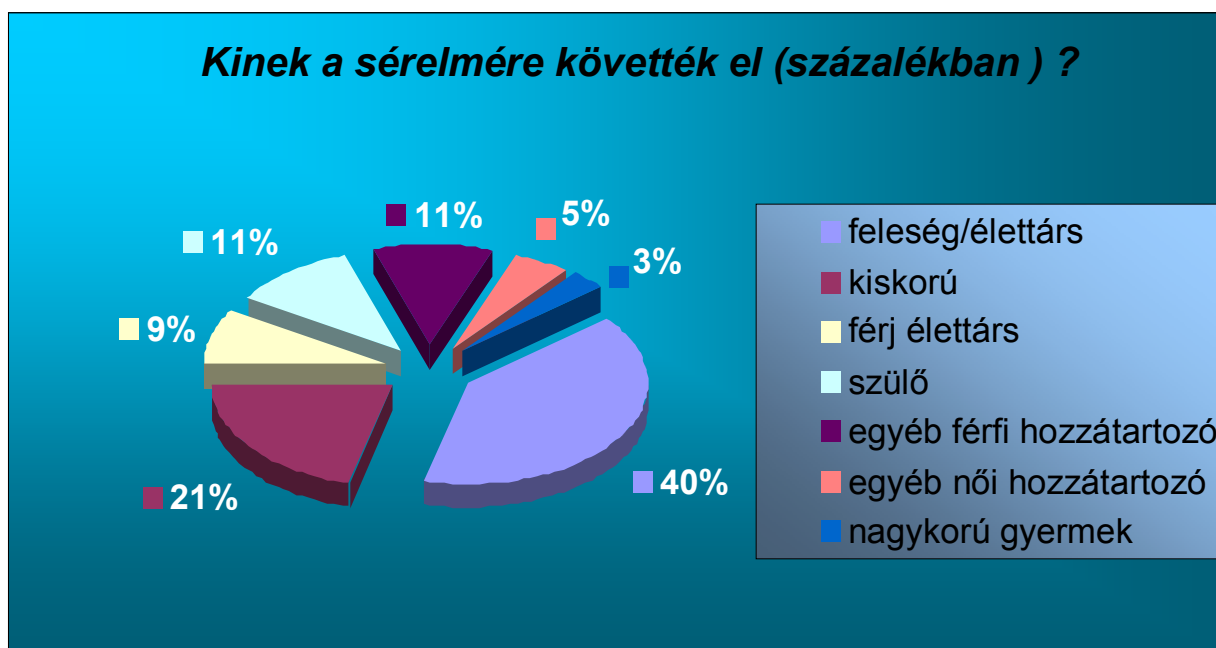

Valamely típus esetében igaz, hogy az erőszak formája nemcsak fizikai bántalmazás lehet, hanem szándékosan és folyamatosan előidézett lelki gyötrelme is. A fizikai bántalmazásra soha nincs elfogadható mentség, de a megalázás, a szándékos és tartós

¹² Az ORFK Bűnmegelőzési és Áldozatvédelmi Osztályának jogi és módszertani kiadványa Bp. 2011 8. o.

pszichológiai kínzás önmagában is „családon belüli erőszak”-nak minősülhet, nem beszélve arról, hogy sokszor megelőzi és bizonyos értelemben magyarázza a fizikai erőszakot. A fizikai és a pszichológiai bántalmazás mellett, ne felejtjük el a családon belüli erőszak harmadik formáját, a szexuális erőszakot sem és a gondozás, gondoskodás elmulasztásával a gyermek vagy a beteg, idős családtag gyakran végzetes elhanyagolásával is meglehetősen gyakran találkozunk.

A következő ábrán bemutatom a hozzátartozók sérelmére elkövetett bántalmazásokat százalékos lebontásban:¹³

Először is szeretném bemutatni a férfiak sérelmére elkövetett családon belüli erőszakot ezek után pedig a nők sérelmére elkövetett abúzusokat.

¹³ Windt Szandra: Összefoglaló az empirikus vizsgálatokról; In: Virág György (szerk.): Családi erőszak kriminológiai vizsgálata i.m. 154. o.

IV. A FÉRFIAK SÉRELMERE ELKÖVETETT CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK

Vizsgálatok bizonyítják, hogy létezik férfiak sérelmére, nők által elkövetett bűncselekmény a családon belül. Az esetek száma szerinti előfordulása lényegesen kisebb, mint a nők ellen párjuk által elkövetett cselekményeké, ahogy a nők családon kívül elkövetett erőszakos viselkedése is töredéke a férfiakénak. A férfi, mint áldozat, függetlenül a számok és arányok bűvös mutatóitól, láthatatlannak tűnik a családban és azon kívül is. A családon belüli konfliktusok áldozatai a számok tükrében hangsúlyozottan a nők. A férfi elkövetők tanulmányozásával,¹⁴ a kutatásokban a férfi áldozatoknak még a léte is vita tárgya, bár az elmúlt két évtized empirikus tapasztalati kétségtelenné tették az intim kapcsolatokban előforduló férfi áldozatok létét. Az elemzések a nemek közti erőszak szimmetrikus és aszimmetrikus voltára helyezték át a hangsúlyt.

A kutatások a 90-es évektől a nemek közötti erőszakegyensúly, mint már említettem a nemi szimmetria vagy aszimmetria kérdése körül forogtak. A kérdéssel foglalkozó kutatók azt kívánták bizonyítani, ha előfordulhat párkapcsolaton belül férfiak elleni erőszak, az mennyiségében és arányaiban nem mérhető a nők ellen alkalmazott férfi erőszakkal. Arról nem is beszélve, hogy a nők által alkalmazott erőszak más formában és intenzitással történik, mások a következményei is. Egyes kutatók a nők önvédelmére és a bántalmazott nők helyzetéből adódó 'viszont erőszakra' hivatkoztak. Míg a nemek közötti kölcsönös erőszakot megfigyelő kutatók a nők gyenge, kiszolgáltatott, védekezésre képtelen voltát találták bizonyíthatatlannak.

IV.1. Gyilkos nők – 'Ágyban párnák közt'

Világjelenség, hogy a családon belül a nők nagyobb százalékban követnek el emberölést férjük és gyereük sérelmére, mint a férfiak. Az a tendencia sem változik, hogy az erőszakos bűncselekmények kétszer gyakrabban követelnek férfi áldozatot, mint nőt és a gyilkosságok háromszor gyakrabban esnek meg férfiakkal, mint nőkel. Tény az is, hogy a partnerkapcsolatokban és együttélésekben előforduló konfliktusok 10%-kal gyakrabban végződnek gyilkossággal, mint a hivatalos házasságokban. A témában vizsgálatokat végzők,¹⁵ úgy találták, hogy a párjukat meggyilkoló nők 30%-a kriminális előéletű és 70%-uk

¹⁴ Tamási Erzsébet: Bűnös áldozatok, A családon belüli erőszak férfi szereplői i.m. 69.o.

¹⁵ Tamási Erzsébet: Bűnös áldozatok i.m. 75.o.

álmában, részegen, kiszolgáltatott helyzetben lévő párját gyilkolta meg. A nők 60%-a előre kitervelte a bűncselekményt, ezek a női gyilkosságok az önvédelemre épített bizonyítást cáfolni látszanak. A családon belüli gyilkosságokat elkövető nők 52%-a tagadja felelősségét a gyilkosságban, míg az idegenekkel szembeni elkövető nők 48%-a teszi ugyanezt.

IV.2. Lelki bántalmazás formái

A bántalmazott férfiak szerepében különösen fontos szerepe van a fizikai erőszak mellett, más agresszív hatásoknak. A férfiak korábban említett érzelmi kiszolgáltatottsága miatt igen gyakran a lelki ütlegetés okozza számukra a súlyosabb gondot.¹⁶

- A férfiak érzelmi erőszaknak tartják, mikor a párjuk mások előtt szidalmazza, megfélemlíti és fenyegeti. Mindent, amit a férfi akar önzésnek és rossznak tartja.
- Felügyeli a programjait, de a saját időbeosztásához a férfinak semmi köze.
- Öngyilkossággal és a gyerekek bántalmazásával fenyegetőzik, ha el akarná hagyni.
- Kierőszakolt, hisztérikus verbális kirohanásokkal operál, majd a férfit vádolja saját erőszakos viselkedéséért.
- Lehetőleg mások előtt hangsúlyozottan ridegen és ellenségesen viselkedik a férfival. A nyilvánosság előtt megszégyeníti.

Tagadhatatlan, hogy a felsorolt viselkedési formák gyakran előfordulnak fizikai erőszaktól mentes „csak boldogtalan”, konfliktusos kapcsolatokban is, amelyek mindkét felet érinthetik. A szakirodalomban, különösen a feminista elemzések, nem vesznek tudomást az effajta „játszmákról”, ha azok férfiak ellen irányulnak. Véleményük szerint ezek az esetek nem merítik ki az érzelmi bántalmazás fogalmát. A férfiak érzelmi abúzaival foglalkozó szerzők szerint azonban az érzelmi bántalmazások a felsorolt elemeket magába foglaló formái igen jellemzőek a partnerkapcsolatokban, amelyek megalapozzák a későbbi fizikai erőszakot is.

¹⁶ Tamási Erzsébet: Bűnös áldozatok i.m. 86.o.

IV.3. A bántalmazott férfiak jellemvonásai

A vizsgálatok ellentmondanak annak a közvélekedésnek, hogy a bántalmazott férfiak többsége gyenge fizikumú, nőies típusú, akiknek „amazon” a társa. Az esetek többségében agresszióra nem hajlamos, átlagos felépítésű férfiokról van szó. Azokról, akiket arra neveltek, hogy 'az igazi férfi a nők védelmezője' elvet tanulták. Az agressziós helyzetben megadóan, csillapítóan viselkedtek, ami azonban korántsem csökkenti a partnerek haragját.

A férfiak többsége fizikai, testi tünetekkel jelentkezik az orvosnál, gyomorfájással, magas vérnyomással, pánikrohamokkal. Az ilyen férfi állandó félelemben él, hogy elveszti önuralmát. Tehetetlennek, csapdában lévőnek érzi magát, elhiszi, amit a nő állít róla. Nemcsak férfiként vall kudarcot, de még munkájában is sikertelenségek érik. Úgy érzi, nem teljesíti férfi szerepét, hiszen felesége elégedetlen vele. A bántalmazott férfiak vallomásai szerint a lelkiismeret-furdalást tartják a legelviselhetetlenebbnek.

Ezek a férfiak a nőkhöz hasonlóan nagyon nehezen adják fel addigi életüket, nem képesek elhagyni bántalmazójukat.

IV.4. Az erőszak megjelenése

A férfiak sérelmére nők által elkövetett személy elleni bűncselekmények döntő többsége testi erőszak, azok közül is az életveszélyes testi sértés és a súlyos testi sértés dominál.

Az elkövető nők vallomásai igen gyakran említik a sértett férfi szóbeli megjegyzéseit, becsmérléseit. Az effajta megnyilvánulásról egy későbbi fejezetben ejtek szót. A férfiak nem részletezik vagy csak utalnak az őket ért verbális és érzelmi sértésekre. Nem ritka az olyan eset sem, amikor a bűncselekményt nem előzi meg fizikai erőszak a férfi részéről, a kölcsönös testi bántalmazásnak sincs nyoma. Ellenben a hosszú ideje tartó, lappangó agresszió a kölcsönös elégedetlenség a férfi részéről alkoholizmusban, kötekedésben, de nem bántalmazásban nyilvánul meg.

Érdekes képet tár elénk az elkövető nők karaktere, melyet két csoportba sorolhatunk:¹⁷

¹⁷ Tamási Erzsébet: A férfiak sérelmére elkövetett családon belüli erőszak In: Virág György (szerk.): Családi erőszak kriminológiai vizsgálata i.m. 199. o.

1. Többgyerekes, rossz anyagi körülmények között élő, munkanélküli, alacsonyan iskolázott, szakképzetlen, elvált, élettársi kapcsolatban élő, középkorú (40-50 közötti) nő.
2. Középosztálybeli, legalább érettségivel rendelkező, szellemi foglalkozású, elvált esetleg válófélben lévő, felnőtt gyerekkel vagy anélkül élő viszonylag kiegyensúlyozott egzisztenciával rendelkező nő. A cselekedetét kiváltó ok a társ feltékenysége, romló egzisztenciája, egészsége vagy alkoholizmusa, aki nem képes beletörődni a kapcsolat megromlásába.

A férfi sértettek estében is két típus különíthető el:

1. Munkanélküli, alkalmi munkából élő, 8 általánost végzett, szakképzettség nélküli, alkoholista, rokkant nyugdíjas, középkorú (45-60 közötti). Élethelyzete és az alkohol okozza az erőszakos konfliktust.
2. Valaha jól kereső, középosztálybeli, szakképzett, legalább érettségizett, rokkantnyugdíjas, középkorú (40-60 közötti), lecsúszott, alkoholista, elbizonytalanodott egzisztenciájú férfi.

A sértettekre, a férfi áldozatokra alapvetően az a jellemező, hogy nem kívánnak szabadulni a kapcsolatból, az érzelmi és testi elhidegülést, személyes sikertelenségüket, a munkanélküliséget, a pénztelenséget, a kocsmászásban és az alkoholban vélik feledni.

V. CSALÁDBAN MEGNYILVÁNULÓ ERŐSZAK TERMÉSZETRAJZA A NŐK SÉRELMÉRE ELKÖVETETT BÁNTALMAZÁSOK KAPCSÁN

V.1. A lelki (érzelmi, pszichológiai) bántalmazás¹⁸

A bántalmazottak többségének véleménye szerint a „lelki terror” elviselése legalább olyan nehéz, mint a verésé. Az „érzelmi bántalmazás” során az elkövető úgy okoz fájdalmat, hogy közben egy újjal sem nyúl az áldozatához. Ehelyett folyamatosan és rendszeresen bírálja, gúnyolja, féltékenységevel gyötri, eltiltja a barátaival, rokonaival tartandó kapcsolattól, fenyegeti, félelemben tartja. Mindennek eredményeként az áldozat megalázottá és magányossá válik, önbizalma megrendül, félelemben, szorongva él.

Természetesen nincs olyan házasság, amelyben ne fordulna elő olyan vita, veszekedés, összezördülés, amelynek során az egyik fél megbántja a másikat. Ez a jelenség önmagában nem nevezhető még bántalmazásnak, amelyet rendszeressége, súlyossága és főleg célzatossága határol el a szokványos együttélési problémáktól vagy akár az egyszerűen rossznak nevezhető házasságtól. A cél a lelki terror esetében is az uralom és a hatalom gyakorlása, a másik ember alávetettségbe taszítása. Az érzelmi bántalmazás jellemző és leggyakrabban előforduló megnyilvánulási formái a következők:

- Elszigetelés;
- A mozgásszabadság és a cselekvési szabadság korlátozása;
- A pénzzel kapcsolatos visszaélés;
- Folyamatos bíráló, gúnyolódás, sértegetés;
- Külső szexuális kapcsolat nyílt és bántó folytatása;
- A megalázás nem szóbeli módzatai;
- Állandó bizonytalanságban tartás;
- Tárgyak rongálása, állatok bántalmazása;
- Fenyegetés;
- Zaklatás a kapcsolat megszakítása (válás) után.

¹⁸ Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak i. m. 24. o.

☞ Eltiltás, leválasztás, elszigetelés másoktól (izoláció).

A lelki abúzusok egyik csoportjának célja az áldozat elszigetelés másoktól, a környezettől, bármiféle közösségtől és akár családtagjaitól történő teljes magányba taszítás. Ez az izoláció nem más, mint a bántalmazás fő célja elérésének egyik eszköze. Azaz a bántalmazó azért akarja mindenki mástól elszigetelni a sértettet, hogy az minél inkább függő helyzetbe kerüljön tőle, kiszolgáltatottá váljon neki és ő ezáltal uralkodhasson felette.

☞ A mozgásszabadság korlátozása

A lelki terror megnyilvánulásának egy másik formája az asszony mozgásszabadságának illetve cselekvési szabadságának korlátozása. Az elkövető úgy hozza kiszolgáltatott helyzetbe áldozatát, hogy önkényesen, saját pillanatnyi kedve szerint határozza meg, az illető mikor és hol tartózkodhat. Ennek egyik megnyilvánulása a lakásból, a közös otthonból történő kizárás vagyis annak megakadályozása, hogy az ott lakó fél visszamehessen a saját otthonába. A lakásból való kizárás még súlyosabb formája az éjszakai kizárás. Előfordul, hogy a bántalmazó az asszonyt a gyerekekkel együtt egy szál hálóingben löki ki az utcára. Ez természetesen jogellenes magatartás. Enyhébb megítélésű esetei szabálysértésnek, a súlyosabbak bűncselekménynek minősülnek.

Amennyiben a helyiségbe történő bezárás huzamosabb időn át tart, akkor a személyi szabadság megsértésének bűncselekménye valósul meg. A személyi szabadság megsértését (Btk. 175.§) jelenti az is, ha az áldozatot lekötözik vagy bármilyen más módon megakadályozzák a szabad mozgásban. Ennek a bűntettnek súlyosabb formáját jelenti egyebek mellett az aljas indokból, illetve a sértett sanyargatásával történő elkövetés.

A személyi szabadság megsértését elkövetők száma évente átlagosan 360 fő, az elkövetők leginkább (86%) férfiak.¹⁹ A sértettek száma évente mintegy 650 fő. A statisztika szerint mintegy 80-an követik el személyi szabadság megsértését valamely hozzátartozójuk sérelmére.

☞ A pénz és a megélhetési feltételek elvonása

A teljes függőségben tartás és közvetve a mozgásszabadság korlátozásának szokványos eszköze a pénzzel kapcsolatos visszaélés. A lelki bántalmazás egyik módszereivel gyakran párosul a pénz visszatartása „csepegtetése”, az asszonynak arra kényszerítése, hogy a napról

¹⁹ Windt Szandra: A családon belüli erőszak statisztikai jellemzői – az 1997 és 2002 között ismertté vált bűncselekmények kriminálstatisztikai elemzése In: Virág György (szerk.): A családi erőszak kriminológiai vizsgálata i.m.146.o.

napra magyarázkodjon róla, miért szükséges a gyermeknek pelenkát, orvosságot, élelmiszert, magának fehérneműt akár egy tollat vagy bármi mást megvenni. Tehát az „eltartó” nap, mint nap emlékezteti „eltartottját” arra, hogy az étkezése, a háztartáshoz szükséges anyagi feltételek biztosítása tulajdonképpen mind az asszony, mind a gyerekek élete az ő kezében van, s neki joga van arra, hogy az életfeltételeket korlátozza vagy megvonja.

Ebben segíti az a közfelfogás, amely a gyermekek gondozását, nevelését és a háztartás vezetését nem tekinti munkának, s ezáltal az önálló jövedelemmel nem rendelkező nőt a „dolgozó”, azaz pénzkereső férjén élősködő személynek tünteti fel, aki nem tesz mást, csak napról napra, „ellenszolgáltatás nélkül” pénzt kunyerál.

☞ Állandó kritizálás, gúnyolás, sértegetés

Az érzelmi abúzus következő jellegzetes megnyilvánulási formája a partner rendszeres, folyamatos bírálása, sértegetése, gúnyolása. Az ilyen magatartás célja, hogy a partner önértékelését csökkentse, rombolja, hosszú távon pedig megsemmisítse. A kritizálás legnagyobb veszélye az, hogy a bántalmazott addig hallja e lealacsonyító szidalmakat, hogy a folyamat végére az áldozat már teljes mértékben azonosul azzal a képpel, amit a bántalmazó alakít ki benne saját magáról. Különösen az elszigeteléssel és a bántalmazás más formáinak együttes alkalmazásával sikerült elérni azt az eredményt, amely a személyiség összeomlásával, az idegrendszer felőrlődésével jár a gyakran öngyilkosságban, alkohol- vagy kábítószer- függőségben vagy más súlyos tünetekben csúcsosodik ki.

A lelki bántalmazások során a partner bántó, sértő, lealacsonyító neveken szólítása rendszeres és visszatérő, számos házasságban mindennapos. Ilyenek például a partner testalkatára, testi fogyatékoságára vagy a bántalmazó által nem kedvelt tulajdonságára utaló jelzők, amelyek megszólításként szerepelnek.

A szóbeli sértésekhez tartozik a sértett teljesítményének, munkájának folyamatos kritizálása. A bántalmazó célja az, hogy elhitesse áldozatával, hogy őt senki más nem viselné el rajta kívül, akinek ezért a bántalmazott folyamatos hálával, alázattal és alárendeltséggel tartozik. Ugyancsak nem lenne képes arra, hogy önállóan élje az életét, hiszen bármibe is fog, azt képtelen megfelelően végigvinni, s ezért azt kell éreznie, hogy a bántalmazó nélkül elveszett ember lenne. Sokszor halljuk, hogy akár a testi erőszakot, akár a lelki terrort a sértett „kiprovokálja”. Ezekben a kapcsolatokban nehéz lenne provokációról beszélni, ugyanis pontosan az a lényeg, hogy bármit is tesz a partner az egyszerűen nem lehet megfelelő.

A lelki terror célja nem más, mint hogy a bántalmazó az áldozatát uralma alatt tartsa, felette hatalmat gyakoroljon s a folyamatos félelemben tartással, megalázással a bántalmazottat teljes kiszolgáltatottságba és alárendeltségbe taszítsa.

Az utóbbi két elem a bizonytalanság és a függésben tartás összetartozik. Aki soha nem tudja mire számíthat, mit hoz a következő pillanat, hogy mikor tesz jót és mikor rosszat, az előbb vagy utóbb úgy fogja érezni: nyugalma, munkaképessége, alvása, biztonságérzete, testi épsége és végső soron az egész élete kizárólag a partnertől, annak kénye-kedvétől, engedékenységétől „nagyvonalúságától” függ. Pontosan e függőérzés kialakítása és fenntartása a bántalmazó egyik legfontosabb célja, hiszen ez az uralkodás egyik leghatásosabb eszköze.

A folyamat kezdetén a legtöbb nő, úgy érzi csak ő lehet az oka annak, hogy az egykor kedves és figyelmes udvarlóból türelmetlen, elégedetlen, csapkodó, törő-zúzós és pofozkodó férj vagy élettárs vált. Megpróbál alkalmazkodni az igényekhez, megpróbál változtatni beszédstílusán, hajviseletén, öltözködésén, munkahelyén, az ételbe tett só mennyiségén... egyre többet ad fel szokásaiból, egyéniségéből mindabból, amit valamikor – állítólag – megszeretett benne a társa. Hiszi és reméli, hogy ezáltal minden visszafordítható és minden olyan szép lesz, mint régen. Úgy gondolja, hogy ő az oka az egyre durvuló megnyilvánulásoknak, s ezért neki kell változni, hiszen ő tudja befolyásolni partnere viselkedését. A bántalmazási folyamat egyik legkritikusabb pontja annak felismerése, hogy ez nem így van, hogy amikor már teljesen feladta önmagát, akkor is lesz ok az üvöltésre, a fenyegetésre, az összeverésre. A feleségbántalmazás folyamatában végigkövetendő a félelem- és a fenyegetettség érzés kialakulása, majd elhatalmasodása.

V.2. Szexuális bántalmazás a házasságban, élettársi kapcsolatban

E téma elején rögtön egy kérdéssel indítanék, amelyben mai napig vélemények ütköznek ki így, ki úgy gondolkozva a következőkről: vajon létezik-e a házasságon belül nemi erőszak? Remélem e fejezet végére világossá válik és megtudjuk majd válaszolni ezt a felvetést.

A házasságon belüli nemi erőszakot sokan úgy képzelik el, hogy egy egyébként harmonikus, de legalábbis normálisnak mondható házasságban egy alkalommal a nő egyszer csak nemet mond férje közeledésére, aki a visszautasítást nehezen fogadja el, és ezért „kissé határozottabban ad hangot akaratának”. A valóságban azonban nem az. A nemi erőszak a

házasságon belüli erőszak szerves része, a folyamatos kínzás és hatalomgyakorlás egyik megnyilvánulása. Olyan házasságokban kerül sor rá, ahol a bántalmazás többi megnyilvánulási formája is jelen van. Nagyon lényeges annak megértése, hogy a nemi erőszak nem a szexről, nem a nemi öröm eléréséről szól elsősorban. Ezzel szemben nem más, mint az uralkodásnak, a kínzásnak az egyik eszköze, vagyis a nemi erőszak nem szex, hanem erőszak. A szexuális abúzuson belül is gyakran előfordulnak olyan brutális, sérülést okozó cselekmények, amelyek semmilyen körülmények között nem vonhatóak a szex kategóriájába.

A szexuális bántalmazás során a bántalmazó férfi úgy érezheti, hogy a lehető legteljesebb mértékben sikerül elérnie a célját, hiszen totális uralmat gyakorol a nő fölött, a nő egész testét, lelkét, idegrendszerét birtokolja, hatalmában tartja. Az erőszakos szexuális cselekmények esetén sikerül elérnie azt, hogy az asszony úgy érezze, már semmi sincs, ami az övé totálisan megalázott, leigázott. A bántalmazó férfiak a nemi erőszakot ugyanolyan eszköznek tekintik, mint a lelki terrort vagy a verést.

A bántalmazó kielégülését nem a szokványos szexuális izgalom okozta, hanem a nő szenvedésének látványa és saját totális hatalmának érzése. A bántalmazott asszonyok jelentős része megalázóbbnak és fájdalmasabbnak tartja a nemi erőszakot, mint a verést. A házassági életközösségen belül elkövetett erőszakos közöselést, illetve szemérem elleni erőszakot a magyar Büntető Törvénykönyv 1997 óta tekinti bűncselekménynek.

V.2.1. A szexuális bántalmazás megnyilvánulási formái

A szexuális bántalmazás jelensége nem merül ki az erőszakos közöselésben, hanem számos más magatartásformát is magába foglal. Közös bennük, hogy a bántalmazó a kínzásnak az a módját választja, amely az emberi mivolttal, az emberi méltósággal, a saját nemiséggel kapcsolatos döntés szabadságát veszi semmibe. Ez az, amitől a szexuális bántalmazás különlegesen megalázó, lealacsonyító és embertelen. Az intim szféra olyan mélységekben és mértékben kötődik a méltósághoz, az emberi szabadsághoz, hogy ennek durva megtámadásával talán az emberi „énnek” a személyiségnek, az egyén belső világának a legbensőbb magját tapossa meg a bántalmazó.

Az erőszakos közöselésen túlmenően szexuális abúzusnak, azaz pszichológiai értelemben nemi erőszaknak minősül minden olyan, a szexualitással kapcsolatos magatartásra kényszerítés, amely a nő számára félelmet keltő, visszataszító, undorító vagy bármely okból nem kívánatos. A szexuális bántalmazás elemzésekor tehát abból kell kiindulnunk, hogy a házasságot, a szexualitást mindkét fél szabad akaratán kell, hogy alapuljon, s csak az olyan

magatartás tekinthető „szexualitásnak”, amely kényszermentes és szabad akaratból történik. A nőnek tehát – akár a házasságon belül, akár azon kívül - joga van nemet mondani bármiféle olyan megnyilvánulásra vagy szexuális jellegű közeledésre, amelyet ő nem kíván.

Ez az emberi méltóságából és szabadságából eredő alapvető jog, amelyet a házasságkötéssel sem ad fel. Egy biztos a szexuális erőszakra való kényszerítés, akár fenyegetéssel, akár tetteges erőszakkal például lefogással, ütésekkel, lekötözéssel – nem normális, mi több a bántalmazás egyik legsúlyosabb formájának tekintendő. E magatartások jellegüknél fogva adott esetben megalázóbbak és fájdalmasabbak lehetnek, mint az erőszakos közösülés. Vég nélkül lehetne sorolni azokat a további magatartásokat, amelyek kényszer és fenyegetés esetén nemi bántalmazást valósítanak meg.

Gyakori, hogy büntetőjogi értelemben nem valósul meg nemi erőszak, mert nem kerül sor sem fizikai erőszakra, sem pedig az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetésre.

A nemi erőszak ugyanis a következőt jelenti, büntetőjogi értelemben²⁰

197. § (1) Aki mást erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel közösülésre kényszerít, vagy más védekezésre, illetőleg akaratnyilvánításra képtelen állapotát közösülésre használja fel, büntetést követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha

a) az erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel közösülésre kényszerített sértett a tizenkettedik életévét nem töltötte be,

b) a sértett az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt áll,

c) a sértettel azonos alkalommal, egymás cselekményéről tudva, többen közösülnek.

(3) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha a (2) bekezdés a) pontja szerinti erőszakos közösülés a (2) bekezdés b) vagy c) pontja szerint is minősül.

*Szemérem elleni erőszak:*²¹

198. § (1) Aki mást erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel fajtalanúságra, vagy ennek eltűrésére kényszerít, vagy másnak a védekezésre, illetőleg akaratnyilvánításra képtelen állapotát fajtalanúságra használja fel, büntetést követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha

²⁰ Büntető törvénykönyv 197. § (1), (2), (3) bekezdés

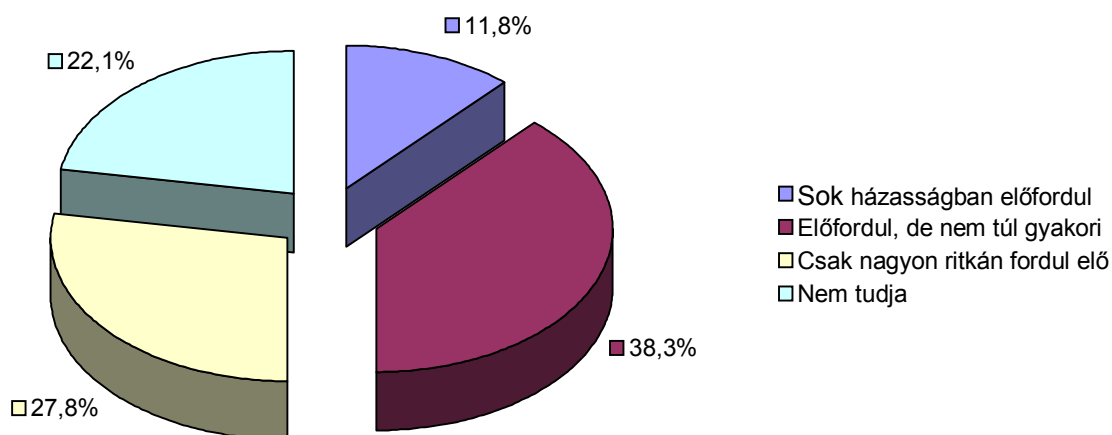
²¹ 1978: IV. törvény 198. § (1), (2), (3) bekezdés

- a) az erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel fajtalanásra, vagy ennek eltűrésére kényszerített sértett a tizenkettedik életévét nem töltötte be,
 - b) a sértett az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt áll,
 - c) a sértettel azonos alkalommal, egymás cselekményéről tudva, többen fajtalanzkodnak.
- (3) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha a (2) bekezdés a) pontja szerinti szemérem elleni erőszak a (2) bekezdés b) vagy c) pontja szerint is minősül.

Mindekét esetben megköveteli a törvény a sértett fizikai ellenállásának megtörésére alkalmas tetteges erőszakot vagy az életet, testi épséget közvetlenül fenyegető magatartást. Házasságon belüli szexuális abúzusoknál még gyakoribb azaz eset, amikor nincs is szükség közvetlen fenyegetésre vagy tetteges erőszakra, hiszen a nő folyamatosan a fenyegetettség légkörében él. Azért adja oda magát a férjének, mert aktuális fenyegetés nélkül is tudja, hogy ellenkező esetben „nagy baj lesz”. Ez az eset büntetőjogi értelemben nem valósít meg nemi erőszakot, azonban szabad beleegyezésen alapuló együttélésnek aligha tekinthető.

A szexuális bántalmazás és a lelki terror határmezsgyéjén mozog az a jelenség, amelyről szintén sok nő számol be, de hozzáteszem, ugyanakkor igen sokan természetesnek is tarja. A férj, aki sok esetben az eltartó is, megköveteli feleségétől, hogy folyamatosan „szexre kész állapotban legyen” azaz magas sarkú cipőben, necc harisnyában, mini szoknyában, feszes trikóban, tökéletes frizurával és kisminkelt arccal a házastárs szexuális izgalmát kiváltó és fokozó módon tartózkodjon a lakásban.

*Milyen gyakori a házasságokban, hogy egy férj erőszakkal szexuális aktusra kényszeríti a feleségét?*²²

Minél idősebb volt a megkérdezett, annál kevésbé tudott vagy akart választ adni erre a kérdésre. Míg 18-27 éves korosztályból minden nyolcadik, a legidősebb korosztályból pedig minden harmadik megkérdezett „nem tudom” választ adott. Feltételezések szerint elsősorban a szemérmesség differenciált. Az idősebbek fiatalkorukban is keveset beszélgettek erről a kérdéstről, tehát sokuknak valóban nincs információja emellett most is úgy gondolják, hogy ilyen kérdésekről nem illik beszélgetni. Általában elmondható, hogy valamennyi korcsoportban közel azonos, 27-28 % azok aránya, akik szerint csak nagyon ritkán fordul elő a házasságokban szexuális erőszak. Valószínű ez a csoport személyesen nem élt át ilyesmit, nem is ismer olyan asszonyokat, akikkel ez előfordult, így ebből kiindulva ítélik meg a kérdést. Szoros összefüggés mutatkozik közöttük, hogy valaki ismer-e ilyesfajta erőszakot átélt asszonyt, illetve hogy mennyire gyakorinak tartja a házasságokban a szexuális erőszakot. Azok közül, akik ismernek ilyen asszonyt minden harmadik úgy gondolja, hogy sok házasságban előfordul ilyesmi. Aki ismer erőszakot átélt asszonyt, sokkal kevésbé tagadja meg a választ arra kérdésre, hogy mennyire elterjedt ez az erőszakfajta, illetve sokkal kevésbé hajlamos „nem tudom” választ adni.

²² Tóth Olga: Erőszak a családban i.m. 24. o.

V.3. Tettleges, fizikai bántalmazás

A bántalmazás megnyilvánulási formáinak ismertetésekor utoljára hagytam a tettleges bántalmazást, azaz az abúzusoknak azt a formáját, amelyet sokan a feleségbántalmazás egyetlen „igazi” megnyilvánulásának tekintik. A nők számára a folyamatos lelki terror semmirekellőségük éreztetése és hangoztatása, valamint az állandó fegyelmezés továbbá a fenyegetések és a félelemben tartás elviselése nehezebb és fájdalmasabb, mint a verés. Szintén hangsúlyozni kell, hogy a házasságon belüli nemi erőszak az áldozatok többségének rettenetesebb, mint a súlyos sérülésekkel, akár csonttöréssel is járó ütlegetés, rugdosás. Mindazonáltal elkerülhetetlen, hogy a verés, mint fizikai bántalmazás jelenségét külön is bemutassam. Egyetlen bántalmazási epizód során együttesen is jelentkezhet a bántalmazásnak a fő három megnyilvánulási formája (lelki, nemi és tettleges).

V.3.1. A tettleges bántalmazás leggyakoribb megnyilvánulási formái

A tettleges bántalmazás, fizikai fájdalomokozás formái éppúgy nem sorolhatóak fel kivétel nélkül, mint a lelki terror vagy a szexuális abúzus módzatai. A bántalmazó fantáziája, találékonysága kimeríthetetlen ezen a téren is.

A leggyakoribb elkövetési módok: felpofozás (arcul ütés), ellökés (falhoz vagy földhöz csapás), ütlegetés puszta kézzel vagy a legkülönbözőbb eszközökkel (például szíjjal, bottal, dísz tárggyal), rúgás, erőteljes megszorítás, fojtogatás, szúr vagy metszett sérülés okozása késsel. Előfordul a leöntés forró vízzel vagy levessel, de az olyan különösen kegyetlen végrehajtási mód is, mint a sértett felgyújtása. A fizikai fájdalom, a félelem és a megalázottság érzésén túl a verés súlyos sérülésekhez, maradandó testi károsodáshoz és fogyatékosághoz vezethet és az esetek jelentős részében vezet is. A bántalmazási folyamatban általában megfigyelhető, hogy a verések, ütlegetések egyre súlyosabbá, egyre veszélyesebbekké válnak.

V.3.2. A verés „indoklása”, jelentéktelen dologként feltüntetése (bagatellizálása)

Semmiféle erőszakot, így a tettleges erőszak legenyhébbnek tűnő megnyilvánulását nem kell és nem is szabad eltérni. Fontos, hogy a nő már a legelső bántalmazást követően

vagy megszakítsa a kapcsolatot vagy nagyon határozottan közölje, hogy amit a társa tett vele, az számára elfogadhatatlan.

Nehezíti a nő helyzetét, hogy a bántalmazó indokolni fogja a tettét („*megérdemelted*”, „*kihoztál a sodromból*”, „*felkaptam a vizet*”), másrészt jelentéktelennek fogja feltüntetni, ami történt („*ez mindenhol előfordul*”, „*egy pofon azért nem a világ*”, „*tudod, hogy mennyire szeretlek*”). Gyakori, hogy a bántalmazó egyszerűen letagadja amit tett, vagy úgy tesz, mintha semmi sem történt volna.

Sok nő még ma is abban a tudatban él, hogy az asszonyverés természetes és azt neki is el kell viselnie. Ugyanezen okból könnyen meggyőzhető arról, hogy a bántalmazást megérdemli. Ez nem így van! A verés semmilyen körülmények között sem természetes. A nőnek tudnia kell, hogy egy kapcsolatban élve, feleségként is megőrzi emberi mivoltát és méltóságát. Ennélfogva lehetnek a társától eltérő nézetei más véleménye megszólalhat akkor, amikor a partnere éppen ennek az ellenkezőjét várná tőle. Ha végiggondoljuk, hogy mit is jelent az oly sokszor elhangzó kifejezés, amely szerint „*a nő provokálta ki a verést*”, megállapíthatjuk, hogy a provokáció többnyire pontosan az előbbieket jelenti. Vagyis: a nő „*provokál*”, aki meg mer szólalni, akinek ellenvéleménye van, aki valamit másként gondol, mint a férje, aki nem bólint rá mindenre. A bántalmazó akárkit provokációként értelmezhet. Úgy gondolja, hogy ha bármi az ő elképzeléseivel, akaratával ellentétesen történik, máris üthet.

A társadalom tagjainak civilizált együttélése, az emberek életminősége és méltósága érdekében el kell fogadni, hogy a fizikai bántalmazás nem megengedett, feltétlenül és kivételt nem tűrően tilos. Amennyiben ugyanis ez a szabály nem létezne, a ki-ki maga döntené el, hogy a vele kapcsolatba kerülő emberek megérdemlik-e, hogy ütlelge, felpofozza, megrugdossa őket, s igenlő válasz esetén is így tehetne, akkor a társadalomban való együtt létezés ellehetetlenülne. Annak ellenőrzésére, hogy a fizikai bántalmazás abszolút tilalmáról szóló gondolatmenetem helytálló-e, érdemes áttekinteni néhány példát az elítélendő, kárt okozó, felháborítandó magatartásokra és végiggondolni, hogy elkövetőik megérdemlik-e a verést.

☞ A szülők alkoholizmusukkal, túlzott szigorúságukkal, rossz nevelési módszereikkel elrontották, tönkretették fiúk (lányuk) gyermekkorát, s ez felnőttként is nagymértékben megnehezíti, megkeseríti az illető életét.

Megérdemli-e az édesanya és az édesapa, hogy felnőtt gyerekük felpofozza, ütlelge vagy más módon bántalmazza őket?

☞ A háromgyerekes család évtizedek óta gyűjt családi házuk felépítésére. Az építési vállalkozó mondvacsinált okokkal már majdnem egy éve halogatja a munka befejezését, miközben a család albérletben lakik.

Megérdemli-e, hogy a család valamelyik tagja megverje?

Nincs olyan ember, aki úgy élné le az életét, hogy a fentiekhez fogható méltánytalan helyzetekbe ne kerülne. Az a kérdés azonban, hogy az ilyen helyzetek okozója megérdemli-e a bántalmazást, civilizált társadalomban értelmezhetetlen. A tetteges bántalmazás a sértett alapvető állampolgári jogait, más megfogalmazásban, emberi jogait is sérti.

Egy másik ember tetteges bántalmazása bűncselekmény. A jog nem tesz különbséget verés és verés között azon az alapon, hogy arra a nyílt utcán, a kocsmában vagy a családi otthonban kerül sor. A partnerek közötti erőszak bármely formájának sértettjévé válása mind a nők, mind a férfiak vonatkozásában megnöveli a rossz egészségi állapot kockázatát. Ezek között említhetők például a depressziós tünetek, kábítószer-fogyasztás, különböző mentális és krónikus betegségek kialakulása illetve fizikai sérülések. Mint amit már feljebb is leírtam a szakirodalom is alátámasztja, hogy a partnerek közötti erőszak súlyosabb kockázatokat hordoz a nők, mint a férfiak számára. A nőknek hatszoros esélyük van arra, hogy fizikai sérülést szenvedjenek a partnerek közötti erőszakos cselekmények során.²³

²³ Szöllősi Gábor: A családon belüli erőszak differenciáltsága – Különbségek a nevek, a felfogások és a helyzetek szintjén; In: Virág György (szerk.): A családi erőszak kriminológiai vizsgálata i.m. 77.o.

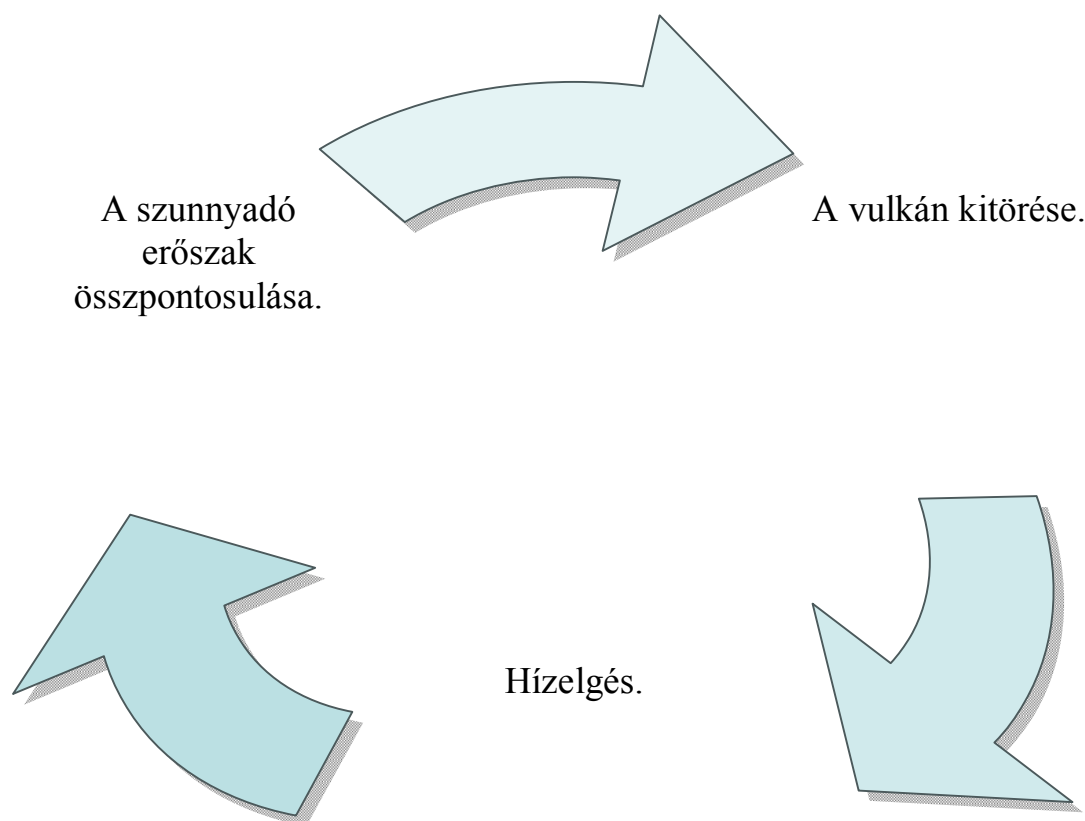
VI. A BÁNTALMAZÁSI FOLYAMAT CIKLIKUSSÁGA

Nehezíti a bántalmazás folyamatjellegének felismerését az a gyakori jelenség, hogy a lelki terrort, a tettegességet időszakonként elviselhető, sőt kellemes vagy egyenesen szép napok, hetek váltják fel. Ilyenkor az áldozta úgy érzi, hogy még van remény és mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy ez a jó helyzet állandósuljon. Egyes esetekben derült égből villámcsapásként érik az újra közeledő kitörés jelei, máskor ezek szinte észrevétlenek. A családon belüli erőszakról szóló kutatásokban és a szakirodalmakban jelentős volt annak felismerése, hogy ezek „nápszút periódusok” az esetek mintegy háromnegyedében szerves részét képezik a bántalmazási folyamatnak.

A bántalmazás tehát ciklusokban történik.²⁴ Valahogy úgy zajlik ez – írja Ranschburg Jenő – mint a vulkán kitörése: hosszú időn át nyugalom és csend övezi a környéket, de akkor, amikor a külső szemlélő még mindig a természet harmóniájában gyönyörködik, az őslakosok már érzik, hogy a mélyben gyülemlik, egyre jobban feszít az energia. Aztán – hirtelen és iszonyú erővel – bekövetkezik a robbanás: a vulkán kitör és tüzes lávája végigperzseli a tájat. Folytatván, ezt a gondolatátvitelt soha nem tudtam megérteni, hogy lehet működő vulkán közelében élni? Azt meg végképp nem értem, hogyan lehetséges a kitörés után visszaköltözni – mármint azoknak, akik túléltek az eseményeket – a kiégett, szürke hamuval borított környékre? Pedig ezek a megvert asszonyok igen gyakran ezt teszik.

²⁴ Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak i.m. 61-64. o.

A bántalmazók agresszív ciklusai három, egymást követő szakaszra bonthatóak.

Ranschburg Jenő tipizálásával élve, ezek a következők lehetnek:²⁵

1. *A szunnyadó erőszak összpontosulása*

A családban még nyugalom és béke honol, de az anya és a gyerekek már tudják, hogy vészterhes idők közelednek. A férj ugyanis egyre ingerültebben reagál: morog, mindennel elégedetlen, időnként csúnyán káromkodik. Esetenként kisebb fizikai afférok is előfordulnak: ráver a gyerek kezére, mogorván félrelöki a véletlenül útjába kerülő asszonyát, mindez azonban „semmiség”, könnyen elsimítható. A gyerekek, akik végighancúrozták a délutánt, estefelé elcsendesednek; aggódva lesik az ajtót, vajon milyen hangulatban érkezik apu? Nem ivott-e túl sokat? Az asszony pedig különösen engedelmessé, megalázkodóvá válik. Vigyáz mindent férje kedvére tegyen – lehetőleg nem is kerül a szeme elé – a lehetetlent is megpróbálja elkövetni, hogy a kitörést megakadályozza.

2. *A vulkán kitörése*

A felgyülemlett energia elemi erejű kirobbanása. A belső gátszakadáson kívül nincs semmi, ami magyarázatot adhatna arra, hogy miért akkor, miért éppen abban a

pillanatban? Naponta tízszer-hússzor is történik olyasmi (a gyerek leejtett a poharat, a huzat becsapta a nyitva felejtett ajtót), ami éppen ott és éppen akkor elegendő ok a vulkán kitöréséhez. A kirobbanás okát nem az anya és nem a gyerekek viselkedésében kell keresnünk, hanem a férfi zavart lelkében, abban, hogy feszültségét többé nem képes korlátok közé szorítani. A szakasz általában rövid ideig tart a rombolás, azonban, amit a lakásban, az áldozatok testén és lelkében előidéz, iszonyú lehet.

3. *A hízélgés.*

A férfi miután kellőképpen kidühöngte magát, lecsillapodik, és egyre erősebben szorongani kezd: büntudatot érez, és félelmet, hogy a történetek után az asszony minden bizonnyal el fogja hagyni őt. Ilyenkor aztán hízélgéssel próbálja bebiztosítani magát: feleségének elmondja, hogy mennyire szereti; megígéri, hogy ilyesmi soha többé nem fordul elő, és szent esküt tesz arra is, hogy többé nem iszik egyetlen kortyot sem. Vannak olyan esetek, amikor üres, tartalmatlan komédiázás az egész, de vannak olyanok is, amikor fogadkozás mögött őszinte bűnbánat húzódik meg. Olyan eset azonban nincs, amikor be is tartja ígérétét. A legtöbb nő pontosan tudja, hogy ezen ígéretek nem lehet komolyan venni. És – mint a vulkán melletti falvak lakói – mégis a hegy közelében marad! A hízélgés időszak színté észrevétlenül lép át az újabb energiák újabb összpontosításának periódusába és kezdetét veszi a következő ciklus. Évek múlnak el így, mire az asszony hóna alá veszi gyerekeit és beköltözik az anyaotthonba, „háza és vagyona”, egész élete romokban hever. Az esetek jelentős részében azonban férje az anyaotthonból is visszahízélgé őt. De a nők miért mennek vissza bántalmazójukhoz? - mert eluralkodik rajtuk a félelem. Félelem a magánytól, az elhagyatottságtól, az önálló, autonóm életvezetés kockázatától.

VII. A SZERETET SZÉLSŐSÉGES MEGNYILVÁNULÁSAI

Milyen ember lehet az a férfi, aki családját vagy éppen azt a nőt, akit egykor – állítólag – szeretett és esküt tett arra, hogy védelmezi félelembe és nyomorba dönti.

Nos, ez a férfi a megismerkedéskor úgy rohanja le a nőt, mint a szélvihar. Már az első találkozáskor szerelmet vall, szemérmetlenül alkalmazza a „behízalgó paneleket” – „*ahogy megláttalak, rögtön tudtam, hogy te vagy az igazi*”, „*még senki sem értett meg engem úgy, mint te*”, „*te vagy az egyetlen, akivel beszélni tudok*”, „*még senkibe sem voltam olyan szerelemes, mint beléd*” -, amelyekről úgy véli, „bombabiztos” módszere célja eléréséhez. (Sajnos ebben az élet sokszor igazolja is őt). Alig telik el néhány hét és a fiatal nő azon kapja magát, hogy férjhez ment, illetve élettársi viszonyba került egy olyan emberrel, akit tulajdonképpen nem is ismer. Kezdetben még tetszik is neki, hogy partnere „vigyáz rá”. Olyasmiket mond, hogy az ő biztonsága mindennél fontosabb a számára, ezért azután neheztel, ha a munkából vagy a bevásárlásból a szokottnál később ér haza, és aprólékosan beszámoltatja, mikor, kivel és miről beszélgetett. Jóformán észre sem veszi, hogy kapcsolatuknak ez a kicsit zavaró, de kétségtelenül jóleső mozzanata idővel hogyan válik egyre nyomasztóbbá. A féltékenység (amelyről férje mindig úgy nyilatkozik: szerelmének bizonytéka) valójában nem a szeretet jele; sokkal inkább a belső bizonytalanság, az önértékelési zavar és a birtoklási vágy keveréke. Az asszony lassanként ráébred arra, hogy férje (élettársa) a tulajdonának tekinti őt, és úgy birtokolja, mint egy tárgyat. Az asszony, aki az évek múlásával egyre többször válik áldozatává férje brutalitásának fél szembeszegülni, ezért aztán inkább nem is találkozik senkivel, és végül teljesen magára marad. Minden idejét azzal tölti, hogy ellássa családját és kiszolgálja férje testi és lelki igényeit.

A tapasztalatok, a kutatások mind-mind azt mutatják, hogy az ilyen férj, - aki képes bántalmazni feleségét – tökéletes kiszolgálást követel! Azt igényli, hogy asszonya hibátlan feleség, anya és nő legyen; a „hibátlanság” pedig azt jelenti: olyan, amilyennek ő akarja. Ha valami nem úgy jön össze, ahogy azt ő szeretné képes a felelősséget áthárítani feleségére (élettársára) („*miattad nem tudok odafigyelni*”), amit egyébként sem szívesen vállal. „ *nem csoda, hogy dühös vagyok, soha nem teszed meg amire kérlek*” - mondogatja gyakran. Ő ugyanis „hiperérzékeny” ember, akit az életben rengeteg inzultus ér: az ellenőr elkéri a jegyét; megkérlik, hogy álljon be a sorba, amikor mozijegyet akar venni; a főnöke figyelmezteti, amikor elkésik a munkahelyéről, ráadásul egész nap dolgoznia kell. Otthon aztán teli torokból szidja az „emberiséget” az őt ért méltánytalanságok miatt, de az a legmegnyugtatóbb, ha ilyenkor jól érzékelhető együttérzést is mutat. A kölcsönös függési viszony – az”oda-vissza

dependencia”²⁶ – embere. Rendszeresen és minden eszközzel gyakorolja a hatalmát a nő felett, akinek, mint a hatalom tárgyának, reménytelenül kiszolgáltatott. Ez az oka annak, hogy folytonosan attól retteg: asszonya egyszer csak elhagyja. Ennek megtörténte szörnyű fenyegetéseket helyez kilátásba: „*elvágom a torkodat*”, „*megölöm mindannyiunkat*” – mondja, és az asszony esetleges kilépése a kapcsolatból valóban nem kockázatmentes. Ha az asszony – gyermekeivel együtt – elhagyja otthonát akkor a családra hihetetlenül nehéz napok, hetek esetleg hónapok várnak. Elsősorban azért, mert kifosztva érzi magát. De zavarja a kényelmetlenségek szokatlan sorozata is: nincs, aki elkészítse a vacsorát, aki kimossa a szennyest, aki felébressze, ha munkába kell mennie. Vérmérsékletétől (nyilván számos egyéb tényezőtől) függ, hogy ilyenkor mit tesz: van, aki megpróbálja visszakönyörögni feleségét, és van, aki jobban fenyegeti, mint valaha. Sőt, olyan is akad, aki sajnos be is váltja fenyegetését.

Szeretnék néhány olyan tulajdonságot kiemelni, ami a legtöbb bántalmazó személyiségében megtalálható.

- Első helyen talán a *paranoid karaktert* emliteném, melynek hátterében önértékelési zavar húzódik meg, és amely állandó gyanakváshoz, féltékenységhöz, a tartós emberi kapcsolatok hiányához vezet.
- A *birtoklás igénye* kerül a második helyre. A családtagjait rendszeresen bántalmazó férfi tárgyakként kezeli feleségét és gyermekeit, akik felett tulajdonosi hatalmat gyakorol.
- Az *önkontroll* gyengeségét, ami az alacsony stressz – tolerancia és a gyakori ingerlékenység magyarázata, a harmadik helyre sorolom.
- Negyedikként azt a vonását szeretném hangsúlyozni, amit *egocentrikus jellemnek* hívnak. Az egocentrikus jellem ugyanis előítéletes és hajlamos a bűnbakképzésre. Előítéletei elsősorban a nők felé irányulnak, akiket nem tart a férfiakkal egyenértékű embereknek. Szerintük az asszony legfontosabb kötelessége az engedelmisség. Egocentrizmusából fakad az is, hogy erőszakos cselekményeit rendszerint bagatellizálja: „*nem tudom, miért fújják úgy fel ezt a dolgot* – mondja -, *felbőszített, hát megsimogattam egy kicsit az asszonyt.*”

Ha megvizsgáljuk a bántalmazó férfi élettörténetét, szinte mindig azt találjuk, hogy a családban, ahol felnőtt, apja (hozzá hasonlóan) „hagyományosan domináns” személy volt, anyjának pedig megalázóan alárendelt szerep jutott. Mindez azt jelenti: apja is bántalmazta feleségét, ő pedig – gyermekként – egyrészt áldozata volt a fizikai erőszaknak, másrészt

²⁶Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak i.m. 66-70. o.

szemtanúja anyja lelki és testi gyötrelmeinek. Ezt a jelenséget, véleményem szerint nem lehet genetikai okokkal magyarázni, mivel a családtagok bántalmazására hajlamosító gén nem létezik. Létezik azonban egyfajta modelláló-modellált²⁷ viszony, amelyben a gyermek az agresszió közvetlen áldozataként, akár anyja bántalmazásának szemtanújaként, akaratlanul is elsajátít egyfajta szemléletet és konfliktuskezelési módot apjától. Amikor felnőtt és részben genetikai, részben környezeti hatások következtében beteg emberré válik, házasságában (vagy élettársi kapcsolatában) óhatatlanul átkerül a dimenzió túlsó oldalára.

Élettörténetének másik fontos jellemzője az alkohol. A „ciklikus bántalmazók” nagyon gyakran alkoholisták, és függetlenül attól, hogy valóban alkoholisták-e vagy sem szinte mindig alkoholmámorban ütnék. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy agresszivitásuk kizárólagos oka az alkohol, hiszen akadnak súlyosan alkoholfüggő emberek, akik sohasem bántják családtagjaikat.. Nagyon sok nő vélekedik úgy, hogy *„Minden baj azzal kezdődött, hogy a férjem inni kezdett”*. Az esetek többségében nehéz eldönteni, hogy ilyenkor a férfit az alkohol tette indulatosná, vagy éppen az alkohol volt-e az a „bűvös folyadék”, amely segítséget nyújtott a nő bántalmazását letiltó gátlások feloldásában. Nyomatékosan hangsúlyoznám, hogy sem az alkoholizmus sem egyéb pszichológiai betegség nem ad – sem jogi, sem erkölcsi értelemben – felmentést a családját folyamatosan terrorizáló ember számára. Az ilyen férfi kétségtelenül rászolgál a büntetésre, de mind önmaga, mind családja érdekében szüksége lenne a körültekintő és alapos pszichoterápiára is.

²⁷ Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak i.m. 75. o.

VIII. A BÁNTALMAZOTT LÉLEKTANA

A családon belüli terrort elszenvedő áldozatok nagyon magas arányban nők – feleségek, élettársak - szenvedik el. De feltehető a kérdés: miért tűrik ezek az asszonyok, hogy férjeik bántalmazzák őket? A magyar jogrendszer tiltja és szankcionálja az erőszak minden formáját, tehát értelemszerűen azt is, ami a csaláson belül valósul meg. Miért nem fordul a bántalmazott asszony a hatóságokhoz? Miért nem hagyja el a férfit, aki megveri őt? Meglátásom szerint nem ennek a kérdéssorozatnak kellene felmerülnie a bántalmazások hallatán inkább azon kellene megdöbbennünk és azt kellene kérdésként megfogalmaznunk, hogy miként képes valaki egy másik embert folyamatos rettegésben tartani – ütni, verni, rendszeresen fenyegetni, függőségben tartani, egyszerűen: bántalmazni. Helyesebb lenne a bántalmazó magatartását bírálni és elutasítani. A bűnt ugyanis nem az áldozat, hanem a bántalmazó követi el. Az ilyen magatartás nem magyarázható, nem fogadható el és nem is bagatellizálható. A kérdésekre kézenfekvő válaszok adódnak. Az, hogy a nő elmegy, elköltözik, a kapcsolatot megszakítja nem szükségszerűen jelenti a bántalmazás, a terror befejeződését. Mindenekelőtt az, hogy fél élettársa bosszújától, de az is, hogy a férfi izolálja, és egyfajta „gazdasági pórázon” tartja őt. A nő anyagilag kiszolgáltatottá válik és fokozatosan magára marad azaz feladja kapcsolatát rokonaival, barátaival. Elképzelni sem tudja, mi lesz vele és főként gyermekeivel, ha elveszíti férjét, aki egyrészt gondoskodik a családról másrészt az egyetlen összekötő kapocs a külvilág és az otthon között. Kitartásához hozzájárulhat az is, hogy negatív tapasztalatokkal rendelkezik a társadalom segítőkészségéről. Átélté már, hogy a hatóságok nem szívesen avatkoznak bele a család „magánügyeibe”, egyszerűen „lerázzák” őt. Úgy hiszem mindez azonban nem elegendő magyarázat. Az ember felkapja gyermekeit és kirohan az égő házból akkor is, ha a környezet ahová menekül számára ismeretlen veszélyekkel fenyeget. A szakirodalmi adatok kétséget kizáróan igazolják, hogy az ilyen asszony, akár a férje, a magáéhoz nagyon hasonló családból érkezik: szülei gyakran bántalmazták őt, és sokszor tanúja volt a felnőtt családtagok marakodásának is. Kislányságként a számtalanszor élte át – részeg apja elől a kamrában vagy az ágy alá bújva - a rettegés borzalmait, aztán felnőve csalhatatlan érzékkel kötötte életét egy olyan emberhez, aki ezt az érzést asszony-szerepében is biztosította számára. Önértékelése alacsony „kevésnek”, „alkalmatlannak” érzi magát, mert gyermekkorában megtapasztalta a „kiszámíthatatlan maszkulin hatalom” önkényuralmát, és felnőttként is automatikusan, tehát nem tudatos döntése alapján törekszik egy olyan viszony megteremtésére, amely a gyermekkori alávetettségre emlékezteti.

Eric Berne az Emberi játszmák című könyvében – *nomen est omen*²⁸ – játszmának nevezi azokat az emberi lélek mélyéről fakadó szociális „trükköket”, melyeket az egyén azért alkalmaz, hogy gyermekkorának torz, gyötrelmes emberi viszonyait felnőtt korában újraélhesse, és ezzel saját kiszolgáltatottságát, jelentéktelenségét önmaga előtt is folyamatosan bizonyíthassa.

Számos statisztika és kutatás bizonyítja, hogy a bántalmazó szempontjából a legveszélyesebb időszak az, amikor a nő bejelenti: nem tűr tovább, elválnak, elköltözik a bántalmazó ilyenkor szembesül azzal, hogy elveszítheti az uralkodás lehetőségét, elveszítheti „alattvalóját”. Ez számára elképzelhetetlen és elfogadhatatlan. Nem engedi, hogy a „póráz elszakadjon”.

Összességében, tehát azt kell elmondani, hogy a bántalmazó partner az áldozatát zsákmányként tartja szorításban és ugyanúgy megfosztja őt a szabad döntés lehetőségétől a kapcsolat befejezése vonatkozásában, mint kapcsolat során az élet más kérdéseiről való döntésektől. A nő ezt tudja, hogy a kilépés reménytelen. Egy kívülálló, akinek fogalma sincs arról, hogy milyen a bántalmazás természetrajza, úgy képzei, ha a nőt fenyegetik, megalázzák, ütögetik, verik, ám ezt megelégedve egyszer csak kisétál a kapcsolatból, rögtön egy új minőségű élet, a szabadság várja. Ez azonban hamis elképzelés. A legtöbb bántalmazó nem akarja elfogadni a választóvonal meghúzását, így aztán nem tartja tiszteletben annak létezését. A vonalat nem ő húzta, tehát az nem is létezik. A kapcsolatot nem ő szakította meg, tehát a kapcsolat változatlanul fennáll. Ha nem így lenne, akkor nem lenne bántalmazó.

Az alapkérdést tehát így lehetne föltenni: mitől és miért lenne más a bántalmazó a nőnek a kapcsolatból való kilépése után, mint annak előtte? Mindezzel a nő tisztában van, hiszen élettapasztalatánál fogva, képzettségétől és intelligenciájától függetlenül többet tud a bántalmazás és a bántalmazó természetéről, mint a családon belüli erőszak legnagyobb szakértelemmel rendelkező jogászhai, rendőrhajai, pszichológusai. Ő az ösztöneivel, a zsigereivel ismeri fel azt, amiről a szakkönyvek a „bántalmazás természetrajzánaként” írnak. Neki ugyanis az életéről van szó. *Marad, mert fél.* Elmehe, elválhat, de a bántalmazó nem fogja tiszteletben tartani döntését, mint ahogy soha nem is tette.

²⁸ Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak i.m. 79.o.

IX. MIÉRT HAGYTA? MIÉRT NEM VÁLT EL ELŐBB?

A fentieket elolvasva felmerülhet a kérdés, ha nem is egyszerű, sőt talán nem is lehetséges kilépni a már súlyosan előrehaladott és eldurvult bántalmazó kapcsolatból, vajon hogyan engedheti egy nő, hogy a dolgok idáig fajuljanak.

Úgy gondolom, a nők bántalmazó kapcsolatokba történő „bekerülésének” és az azokban való bennmaradásának oka a kapcsolat egy bizonyos pontja után a bántalmazótól való – megalapozott – félelem és rettegés, azt megelőzően pedig elsősorban a női és férfiszerepekkel kapcsolatos társadalmi felfogások igazságtalan és torz volta, az ezzel kapcsolatos nevelésünk (szocializáció) és a társadalomnak a női szereppel kapcsolatos elvárás rendszere, valamint az ennek való megfelelési kényszer. Ezt egészíti ki a hatalmi viszonyoknak és az erőszaknak a társadalomban való széles körű elfogadottsága, a bántalmazott nőknek és gyermekeiknek nyújtott segítség elégedetlensége, hiánya.

Képzeljük el az alábbi jelenetet:

A helyszín: diszkó

A szereplők: a Lány és a Fiú

A Fiú: - „Szió Józsi vagyok és szeretnék megismerkedni veled. Úgy gondolom, hogy most elkezdenék neked udvarolni, szép szerelmes leveleket írni, együtt néznénk a csillagokat és tervezgetnénk a jövőnket. Aztán elvennélek feleségül, elkezdenék terrorizálni, fenyegetni, rugdosni és rendszeresen megerőszakolni. Te és a gyerekeink folyamatos félelemben és reszketésben élnétek majd. Rendben?”

A Lány: *Hát persze.*

A Fiú: *Oké. Akkor kezdjük. Jössz táncolni?*

A Lány: *Jövök.*

Az, hogy ez így elhangozzék vagy megtörténjen, teljességgel lehetetlen. Nincs az a nő, aki úgy kezdene el egy kapcsolatot, hogy elfogadná vagy akár elképzelné azt, hogy bántalmazzák. A kapcsolat kezdetén mindenki szeretetre, melegségre, harmóniára vágyik. Az esetlek túlnyomó részében a megismerkedést követően ez hosszabb-rövidebb ideig így is van. Az első intő jelekre a nő nemigen figyel oda, hiszen honnan is tudná mi az, amire oda kell figyelni. Minderről már tettem említést a bántalmazó jellemzői című bekezdésben.

A traumás kötődés elmélet arra keresi a magyarázatot, hogy miért marad a bántalmazott nő az agresszív kapcsolatban, amelyre magyarázatot ad a bántalmazó és áldozata

közötti különös kapcsolat az ún. Stockholm-szindróma²⁹. A kutatók megállapították, hogy a feleségverők 25%-a bizonyítottan pszichopata.³⁰

Minél inkább hisz önmagában, saját értékeiben egy nő, annál kisebb az esélye arra, hogy bántalmazottá váljon. A legnehezebb helyzete azoknak a nőknek van, akik nőként egyetlen értéküknek az önfeláldozást és a máshoz való alkalmazkodást tartják. Ők ugyanis úgy érezhetik, hogy a férfi kívánságainak való folyamatos megfelelés, a partner gondolatainak lesése, kívánságainak feltétel nélküli kielégítése, a saját személyiségének és az egész női életnek a férfi partnerhez történő igazítása jelenti az értéket, sőt magát az életet.

„Egy nő legyen alkalmazkodó!” – hangzik gyakorta. „Miért hagyja egy nő, hogy terrorizálják?” – kérdezhetnénk. Nos, a határ meghúzása nem könnyű feladat. Mire felfedezi, hogy az „alkalmazkodás elvárása”, illetve a „jó szándékú nevelés” voltaképpen agymosás, lelki terror, bántalmazás, sokszor már megszámlálhatatlan szál köti össze társával.

E szálak legfontosabbika a közös gyermek. „Miért nem megy el, ha bántják.” – kérdezik a bántalmazott nőktől. „A legrosszabb teljes család is jobb, mint a csonka család!” – hangoztatják ugyanazok. A bántalmazott nő sokszor éveken át e két tűz között vergődik: bántják, kínozzák, ugyanakkor arra az esetre, ha elválik, ott lebeg előtte a „csonka család” rémképe. Megteheti-e, hogy megfosztja gyermekeit az apjuktól? Megteheti-e, hogy kiszakítja őket a megszokott környezetből? Megteheti-e, hogy anyagi bizonytalanságba sodorja őket? Ilyen és ehhez hasonló kérdések tömegét kell végiggondolnia. Érdekes módon számos statisztikát olvashattunk arról, hogy hány csonka családban élő gyermek válik kábítószer élvezővé vagy fiatalkorú bűnözővé, de nem hangsúlyozzuk, hogy ha x százalékban egyedülálló anyák gyermekei válnak kisiklott életűvé, akkor 100-x százalékban viszont „teljes családban” élők. Kevés sikertörténetet olvashatunk arról, hogy a bántalmazó kapcsolatból kikerült anyák milyen csodálatosan képesek talpra állni és sikeres, boldog gyerekeket nevelni. A valóságban pedig számuk óriási. Már a szóhasználat is elgondolkodtató: „teljesnek” nem az olyan családot nevezzük, amelyben teljes a szeretet, a harmónia és az egymáshoz tartozás, hanem az olyat, amelyben egy anya, egy apa és közös gyermekeik élnek egy fedél alatt. A teljesség fogalmát nem zárja ki, hogy az egyik családtag folyamatos félelemben tartja és gyötri a többieket. „Csonkának” nem az olyan családot nevezzük, amelyből hiányzik a

²⁹ Egy stockholmi bankrablásokor az egyik női túszáldozat és a férfi fogva tartója között létrejött szexuális színezetű kapcsolat adta a nevet az ún. Stockholm-szindrómának. Az áldozat viselkedését nem egyszerűen a félelem és a kiszolgáltatottság motiválta, hanem a között, válságos szituációban kialakuló érzelmi függés is. A tús és áldozata közötti érzelmi függés is. A tús és áldozata közötti viszony a férfi bebörtönzése alatt és után is fennmaradt. A névadó eseténél sokkal ismertebb a Patricia Hears-ügy amikor a gazdag lapkiadó elrabolt lánya szertett bele fogva tartójába és a továbbiakban együtt vettek részt bűncselekmények elkövetésében.

³⁰ Tamási Erzsébet: A családon belüli erőszak vizsgálatának története In: Virág György (szerk.): Családi erőszak kriminológiai vizsgálata i.m. 39. o.

szereket, a másik megbecsülése, támogatása, hanem azt, amelyikből hiányzik az egyik szülő. Nem a szép vagy még a javítható családi élet elleni lázítás a cél, hanem az ilyen család és a terrorban, bántalmazásban, félelemben élő család közötti éles különbségtétel, s ez utóbbi esetében a kapcsolatát megszakítani szándékozó családtag támogatása. Azt állítani, hogy a családon belüli erőszak elleni fellépés a családok szétzilálására irányul, körülbelül ugyanolyan, mint azt mondani, hogy a jól felszerelt baleseti sebészetek célja a közlekedési balesetek számának növelése.

IX.1. Hová menjen?

A „*miért nem megy el*” kérdésre választ keresve nem elhanyagolható a viszontkérdés, hogy hová menjen. Hová mehet az ember saját otthonából? Egy válóper és vagyonmegosztási per többnyire évekig húzódik, s az olyan ügyek, amelyekben a nő és a gyermekek életveszélyben vannak, illetve menekülésre kényszerülnek, nem élvez soronkívüliséget. Ha akad is olyan hozzátartozó, aki befogadja a családot a türelem és a vendégszeretet többnyire nem tart hosszú ideig. Különösen így van ez abban a gyakori esetben, amikor a bántalmazó üldözi, zaklatja, megtámadja a feleségét és ezzel pokollá teszi azok életét is, akik az asszonyt befogadták.

A menekülés másik lehetőségét az úgynevezett anyaoththonok jelentik. Ahogy az elnevezés is sugallja, ide csak kisgyermekes anyákat vesznek fel, egyedülálló nők kizárólag hajléktalanszállókat vehetnek igénybe. Az anyaoththonok többnyire túlszűfoltak s – néhány kivételtől eltekintve – alkalmatlanok arra, hogy ott élve a bántalmazás áldozatai visszakapják megtépázott emberi méltóságukat. Az anyaoththonok többségében két, három, esetleg több család él egy szobában. Sajnos előfordul, hogy az asszony úgy dönt, hogy a körülmények és a kilátástalanság miatt inkább visszamegy a bántalmazóhoz.

X. ÖNTUDATÁRA ÉBREDT NŐI TÁRSADALOM!?

Attól tartok egy olyan folyamatnak vagyunk tanúi, ami azt sugallja, hogy a nő egyre férfiasabbá válik. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a nő a családon kívüli dominancia-küzdelmekben férfiasan öltözködik, bár a „management világában – a vezető pozíciót betöltő nőknél – ez is gyakran megfigyelhető. Sokkal inkább arról van szó, hogy az emancipát, független, a „világi” karrier felé orientálódó nőnek jóval kevésbé van szüksége a „családfenntartó” férfitra, mint azelőtt. A hazai statisztikák a mai nő elkötelezettsége a házasság és a gyermekszülés iránt drámai módon csökkent.

Hol vagyunk már Nietzsche és Shaw gondolataitól,³¹ melyek szerint a nő nem is akar mást, mint férjhez menni és gyermeket szülni! A lányoknak mostanában 24-25 éves koruk előtt eszükbe sem jut a házasság és 28-30 éves koruk táján hozzák világra – általában egyetlen – gyermeküket. Mindehhez hozzátartozik az is, hogy a házasság és a gyermekszületés igénye nem is kapcsolódik olyan szorosan össze, mint régen. A házasság a magányos életformánál és a labilis élettársi kapcsolatnál több védelmet nyújt a nő számára, aki – mindennek ellenére – egyre kevésbé akar férjhez menni. A „mai nő” egyre jellemzőbben az autonóm életformát részesíti előnyben: tanul, szakképesítést, oklevelet szerez, gazdaságilag független és egyre érzékeltetőbben jelenik meg a vásárlási döntésekben, még a klasszikus „férfias” piacokon is. A barkács-áruházaktól kezdve az autósalonokig. Természetesen szexuálisan is szabaddá vált: az egyenjogúság és a fogamzásgátló tabletta lehetővé tette, hogy a nemi élet „férfias örömforrássá” váljék a számára, így aztán a szexus és a gyermekszülés elválaszthatatlannak vált összefonódása lassan semmivé foszlott. A lányos szülő már csak azon aggódik, nem felejtí-e el kislánya bevenni a tablettát, mielőtt barátjához indul, hogy vele töltsse az éjszakát. A szexuális szabadság a nő „elférfiasodásának” sajátos megnyilvánulása. A mai jól pozícionált nő ruhatárában gyakran felismerhető a férfit utánzó „puritán” jelleg (nyakkendő, a zakóra emlékeztető kosztümkabátok, a kevésbé harsány színek). A férfinak szüksége van arra, hogy szükség legyen rá és a nő autonómiája, szellemi, anyagi függetlensége gyakran elijeszti őt.

A nő szerepzavarát, amit az „elférfiasodás” folyamatként jellemeztem, a férfi oldaláról egy ellenirányú folyamat kíséri, amit – a párhuzam kedvéért – „elnőiesedés”-nek nevezhetnénk. A jelenségnek számos összetevője van, melyek közül talán a metro-szexualitás a nagyvárosok fiatalságára utalva a leglátványosabb. A szó elsősorban férfi testkultúrájára, de

³¹ Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak i.m. 154-166. o.

lelki megnyilvánulásaira is vonatkozik. A „metro-szexuális férfi” rendszeresen fodrászhoz jár, manikűröztet, pedikűröztet, különböző illatszereket használ csipkés ingeket, élénk színű zakókat és nadrágokat visel, a lábára nem annyira cipőt, mint inkább szandált vagy csinos „lábbelit” húz, szemöldökén, köldökén vagy testének más tájékán pedig ott találjuk a piercinget is. A piackutatások és a vásárlási statisztikák egyértelműen mutatják a férfi testápoló szerek drámai növekedését.

Egyre több szó esik a metro-szexualitás lélektani vonzatairól is. Érdekes módon elsősorban Indiában beszélnek egyre többet arról, hogy a hagyományos női jellemzők – a gondoskodás, az empátia, az odaadás – jóval fontosabb értékek, mint a férfiak dominancia-versengései és a metro-szexuális férfiak ezeket a női értékeket részesítik előnyben. Ugyanakkor hangsúlyoznom kell, hogy a metro-szexuális férfi nem homoszexuális! Az irányzat emblematisztikus figurája David Beckham, az angol futball sztár, nős ember és a másik „idol” Brad Pitt a filmszínész, szintén a nők bálványa. Ha megfigyeljük, akkor az ismert férfi filmsztároknál is érzékelhető az eltolódás a feminista irányban. Az ötvenes évektől a kilencvenes évekig a darabos, harmincas, szőrös mellkasú, klasszikusan maszkulin színészek – James Dean, Jack Nicholson, Sean Connery – hódítottak a filmvászonon, míg az utóbbi 15-20 évben a náluk sokkal lágyabb, kifinomultabb, „femininebb” Leonardo Di Caprio, Orlando Blum váltak a legnépszerűbb csillagokká. Valaha, amikor egy lánynak megtetszett egy fiú, elsősorban azért vonzódott hozzá, mert partnere „markáns” és „férfias” volt, ma inkább azt szereti benne, hogy „olyan édes”. Természetesen ez nem minden nő esetében figyelhető meg. Vannak azért olyanok is, akik továbbra is a „markáns”, „maszkulin” férfiakat részesítik előnyben.

A modern idők „demokratikus szerveződésű” családja két autonóm, független ember önként vállalt kapcsolata, amelyben az egyik nem „természetes”, társadalmilag biztosított fölénye többé már nem érvényesül. Mindez törvényszerűen vezetett oda, hogy a dominancia-küzdelmek megjelentek a családon belül is, ráadásul a nemek között. Azt hiszem, ez a döntő oka annak, hogy a válások az utóbbi negyedszázadban ennyire megszorodtak és ez az oka a házastársak közötti erőszakos cselekmények döntő többségének is. Az asszony számára semmiféle – sem biológiai, sem szociális – akadálya nem volt annak, hogy a férjével vagy élettársával vívott dominancia-harcban azokat az eszközöket, a stratégiákat alkalmazza, amelyeket a nemén belüli versengései során begyakorolt. Ugyanakkor a férfinak komoly konfliktusokkal kellett illetve kell megküzdenie. A nő ugyanis fizikailag nem bántalmazható (a társadalom azt fogadta el, hogy egy nőt nem szabad megütni!) így a férj az interszexuális – nemek közötti – versengések során nélkülözni kénytelen azt az eszközt, ami a férfiak közötti

dominancia-küzdelmekben a legfontosabb „fegyvere”. A férfit tehát, aki a női stratégiákat alig ismeri, saját fegyverétől pedig megfosztja a szocializációja. Gyakran előfordul, hogy tűnie kell a nőnek, mert ilyen esetekben ő csak ütni tud, erre irányuló tendenciát viszont letiltja a beléje nevelt szociális gátlás. Illetve egyetlen eszköze mégis maradt: az ordítás és a káromkodás, amit a szakirodalom „pszichológiai erőszak” kategóriájában tart nyilván. Ranschburg Jenő azonban ezt a fajta viselkedés módot „prefizikai agressciónak” nevezi, hiszen a férfi akkor ordít és káromkodik asszonyával való nézeteltérése során, ha a lelki feszültségek azon szintjére jutottak, amelyen – ha gátlásai nem fékeznék és sok esetben sajnos nem is fékezik okvetlenül alkalmazná agresszivitásának ősi kifejezési formáját, a fizikai bántalmazást.

XI. FELESÉGBÁNTALMAZÁS ELLENI HATÉKONY FELLÉPÉS

Az állam, mint közhatalom és a jogrendszer feladata a feleségbántalmazás elleni küzdelemben elsődlegesen az érintett nők biztonságához való jogának következetes biztosítása. Fontosnak tartom, olyan jogi megoldás kidolgozását, amellyel a bántalmazott sértett testi épsége és élete a leghatékonyabban védelmezhető, mégpedig olyan bírói rendelkezéssel, amely azonnali hatállyal megtiltja a bántalmazónak a magatartása folytatását. Ez az utóbbi időben megvalósulni látszik.

Rendkívül nagy a szerepe és a felelőssége a családgondozóknak, gyermekjóléti szolgálat munkatársainak, védőnőnek, pedagógusnak és nem utolsósorban a körzeti megbízottaknak. Bármelyikük észlelheti saját területén a jelét annak, hogy egy családban valami nincs rendben, de ha nem jelez tovább, esetleg nem derül fény a családon belül zajló – sok esetben – infernális állapotokra. Sajnos, a gyakorlatban a jelzőrendszer működése akadozik – derül ki az Országos Rendőr-főkapitányság 2011-ben kiadott tájékoztatójából.

A családon belüli erőszak körébe tartozó bűncselekmények esetén különösen nehéz a bizonyítás. Ennek oka a cselekmények elkövetési helyszíne, az elkövető a sértett és a tanú közötti kapcsolat, hiszen a kategóriába jórészt négy fal között, családi intimitásban zajló események tartoznak. Minden bűncselekmény esetén rendkívül fontos a *reviktimizáció*,³² azaz annak a megelőzése, hogy a sértettnek a hatósági vagy büntetőeljárás ne okozzon további fájdalmat, sérülést, ne akadályozza a sérelem elszívását követő gyógyulási folyamatot. A családon belüli erőszakkal ez a cél kiemelkedő jelentőségű, ugyanakkor fokozottan nehéz feladat.

A családon belüli erőszak miatti eljárások egyik feladata, hogy amennyiben még van esély a családi élet funkciózavarának elhárítására, ne ejtsen az eljárás gyógyíthatatlan sebeket. A másik feladat viszont az, hogy az elkövetett cselekmény ne maradjon büntetlenül, hiszen ez önmagában hordaná a bűnismétlés veszélyét. Ennek a kettős feladatnak a szem előtt tartásával kell lefolytatni a büntetőeljárást, beszerezni a bizonyítékokat. Továbbá rendkívül fontos a családon belüli erőszakkal összefüggő területeken dolgozó szakemberek képzésének biztosítása.

Szólnom kell néhány szót a rendőri intézkedés fontosságáról. Ha a rendőrség nem vagy nem megfelelő intenzitással reagál egy észlelt vagy bejelentett családi botrányra, ha csak akkor megy ki „ha vér folyik”, ha a rendőr jelenlétében szelíd bárányként viselkedő személynél nem ismeri fel milyen mértékű szigorral kell eljárnia a további erőszak

³² Az ORFK Bűnmegelőzési és Áldozatvédelmi Osztályának jogi és módszertani kiadványa i.m. 37. o.

elhárításához az elkövető vérszemet kap, felbátorodik vélt vagy valódi büntetlensége tudatában ott folytatja netán fokozza a brutalitást, ahol abbahagyta.

A büntetőeljárás során alkalmazható távoltartás bevezetése egy régóta követelt jogintézmény. Éveken keresztül zajlott érte a küzdelem, mint a családon belüli erőszak esetén alkalmazható legfontosabb jogi eszközért. A magyar távoltartás jogintézménye szerint a Be. 138/A. § (2) bekezdése³³ értelmében távoltartás a szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén, feltéve, ha a távoltartással elérni kívánt célok ezzel biztosíthatóak, akkor rendelhető el, ha a terhelt előzetes letartóztatásának elrendelése nem szükséges, de különösen a bűncselekmény jellegére a terheltnek az eljárás előtt és az eljárás alatt tanúsított magatartása, valamint a terhelt és a sértett viszonyára tekintettel megalapozottan feltehető, hogy a sértett tanú befolyásolásával vagy megfélemlítésével megghiúsítaná, megnehezítené vagy veszélyeztetné a bizonyítást, illetve a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné vagy a sértett sérelmére újabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményt követne el. A (3) bekezdés ehhez még hozzáteszi, ha a büntetőeljárásnak magánindítványra van helye, a távoltartás a magánindítvány előterjesztése előtt nem rendelhető el.

A legfontosabb, hogy a távoltartás a terhelttel szemben rendelhető el. A Be. 43. § (1) ³⁴bekezdése szerint terhelt az, akivel szemben büntető eljárást folytatnak. Terhelt tehát a gyanúsított, a vádlott, végül az elítélt. Ahhoz, hogy valaki gyanúsított pozícióba kerüljön a bűncselekmény megalapozott gyanúja szükséges. A fogva lévő gyanúsítottat 24 órán belül ki kell hallgatni. A megalapozott gyanúhoz be kell szerezni a bizonyítékokat. Ahhoz, hogy beszerezzük el kell rendelni a nyomozást, amihez a bűncselekmény alapos gyanújának megléte szükséges. Mindennek persze magánindítványra üldözendő cselekménynél a magánindítvány a feltétele, melyet 30 nap alatt terjeszthet elő a sértett vagy törvényes képviselője.

A távoltartás jogintézményének bevezetése jelentősnek mondható. A legfontosabb, hogy a családon belüli erőszak megakadályozására irányuló állami akarat demonstrálódott. Innen kezdve már az egyes jogintézményeknek nem a bevezetéséért kell erőfeszítéseket tenni. A jobb, eredményesebb alkalmazhatósághoz szükséges módosítások a gyakorlat során körvonalazódnak. Mint a példa mutatja ez a gyakorlatban így is történt, hiszen megszületett az ideiglenesen megelőző távoltartás intézménye a 2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható megelőző távoltartásról, amely 2009. október 1-jével

³³ 1998: XIX. Tv. A büntető eljárásról 138/A § (2)

³⁴ 1998: XIX. tv. A büntető eljárásról 43.§ (1)

lépett hatályba. Ez a jogintézmény gyakorlatilag arra hivatott, hogy a távoltartás egyik célját valósítsa meg, időt és nyugodt körülményeket biztosít a hozzátartozónak annak eldöntésére, hogy kívánja-e a büntetőeljárás megindulását. E törvény az ideiglenes megelőző távoltartás elrendelését a Rendőrség hatáskörébe utalta.

Akivel szemben ideiglenes megelőző, illetve megelőző távoltartást rendeltek el, ez idő hatálya alatt köteles magát távol tartani a bántalmazottól, a bántalmazott életvitelszerű tartózkodására szolgáló ingatlantól, a határozatban megjelölt más személytől, és tartózkodnia kell attól, hogy a bántalmazottal közvetlenül vagy közvetve érintkezésbe lépjen. A rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartó határozatot haladéktalanul, a helyszínen, amennyiben a bántalmazóval szemben az előállítás rendőri intézkedést alkalmazza az előállítás időtartamának lejártáig hozza meg. A rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartás elrendelésével egyidejűleg a határozatot megküldésével, az arra illetékes helyi bíróságnál kezdeményezi a megelőző távoltartás elrendelését. Aki az ideiglenes megelőző távoltartó határozatban meghatározott szabályokat megszegi, elzárással vagy százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 139/B. §-a szerint.

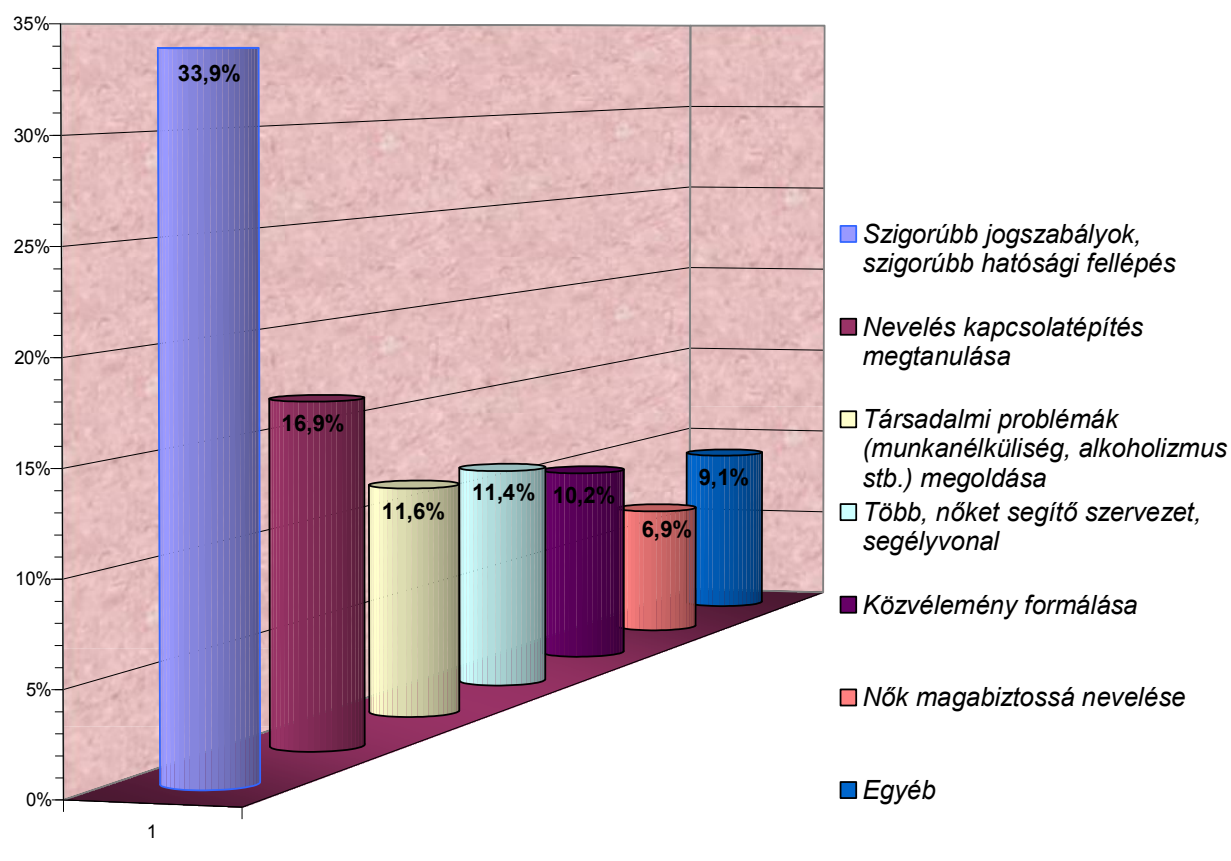
Két kérdés is megfogalmazódott a szóban forgó téma kapcsán. Az egyik az, hogy mennyire hatékony ez a jogintézmény, másik dilemmaként felmerülhet, hogy elég komoly visszatartó erőt jelent-e a szankcióként kilátásba helyezett elzárás illetőleg pénzbírság. Az első felvetésre reagálva, úgy gondolom, hogy a megoldásra váró nehézségeket a távoltartó határozat meghozatalával nem lehet orvosolni. Gondoljunk csak bele a bántalmazót még inkább feldühítheti a sértett egy külső szerv beavatkozását kéri a családban zajló viták megoldására, hiszen az elkövető tetteinek mértékét megpróbálja indokolni. A távoltartó határozatban szereplő idő eltelté után a felek ismét egy légtérbe kerülnek és minden visszatér a régi kerékvágásba, ahol feltételezhetően a bántalmazó a távoltartás okozta atrocitások kellemetlen helyzetek miatt elégtételt vehet a család többi tagján, kiket az eljárás lefolytatása alatt a félelem és a rettegés kerített hatalmába.

Az utóbbi feltett kérdésre reagálva pedig elmondható, hogy nem jelent elég visszatartó erőt a szankcióként kilátásba helyezett elzárás vagy a pénzbüntetés, hiszen a bántalmazó célja elérése érdekében bármire képes, ahogyan képes brutálisan bántalmazni szeretteit, ugyanúgy képes a szabályok áthágására is.

Fontos megemlítenünk egy napjainkban folyó eljárást, melyben a családon belüli erőszak által érintett személyek védelmét helyezik előtérbe, mindezt egy új Büntető törvénykönyvbeli (továbbiakban: Btk.) tényállásként. Az erre való törekvés népi

kezdeményezés eredménye. A jogalkotók belátták ezen társadalmi probléma jelentőségét és fontosságát így napirendre tűzték ezt a problémát. A népi kezdeményezés célja, hogy a családon belüli erőszak önálló tényállásként szerepeljen a Btk-ban. A döntés nem egyszerű, hiszen, mint említettem több formában is megnyilvánulhat a családon belüli erőszak. Véleményem szerint a legdifferenciáltabb kérdés ezzel kapcsolatban, hogy milyen tartalmat társítsanak e tényálláshoz. Tudomásomra jutott információk alapján jelen napig nem született végleges döntés ebben az ügyben.

Egy felmérés adatai alapján szeretném érzékeltetni, hogy az emberek hogyan gondolják, mit lehetne tenni annak érdekében, hogy csökkenjen a családon belül a nők elleni erőszak?³⁵

Mint ahogyan az a diagramból is látható a megkérdezettek igen sokféle választ adtak arra vonatkozóan, hogy mit lehetne tenni a nőket veszélyeztető erőszak ellen. A leggyakrabban említett tényező a jogszabályok szigorításának, illetve szigorúbb betartásának igénye volt. A következő leggyakrabban említett tényezőcsoport a családi nevelésre helyezi a hangsúlyt. A válaszadók ezen csoportja gyakran kiemeli a családi minta szerepét illetve azt,

³⁵ Tóth Olga: Erőszak a családban i. m. 35. o.

hogyan a fiúgyermeket nem helyes erőszakos, durva magatartásra nevelni. Markánsan fogalmazódik meg, hogy szükség lenne több nőt segítő segélyszervezetre illetve telefonos segítségnyújtásra, a közvélemény figyelmének a felhívására és alakítására, illetve a feszítő társadalmi problémák (alkoholizmus munkanélküliség stb.) mint az erőszak fő kiváltó okainak megszüntetése. A két előbbi inkább a magasabban iskolázottak, az utóbbit inkább az alacsonyabban iskolázottak vallják magukénak. Megfogalmazódott az az igény is, hogy a nőt kell megtanítani arra, hogy megvédjék magukat, megértetni velük, hogy nem kötelesek mindent eltűrni. Ehhez képest lényegesen kevesebben vannak azok a megkérdezettek, akiknek az a meggyőződése, hogy a családon belüli erőszak nem csökkenthető. Erre is igen változatos, nehezen csoportosítható érvrendszer született, melyek közül a leggyakrabban a következők voltak: a családon belül történő dolgok magánügynek minősíthetők; a nő maga tehet róla, ha ilyen helyzetbe kerül, illetve úgyszintén hova elmenekülni egy erőszakos családból tűrni kell. A válaszok erősen szóródtak nem voltak jellegzetes különbségek az egyes társadalmi különbségek az egyes társadalmi csoportok véleménystruktúrájában.

XII. ÖSSZEGZÉS

A magas látencia, a segítségkérés elmaradása korlátokat szab a preventív intézkedések lehetőségének. Néhány gondolat fogalmazódott meg bennem, melyek relevanciával bírhatnak a prevenció szempontjából.

- ☞ A megelőzés aspektusából alapvető jelentőségű, hogy a hatóságok időben értesüljenek a családon belüli erőszakos bűncselekményekről vagy a fenyegető helyzetről. Fontos azért is, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából fontos bizonyítékok ne vesszenek el. Véleményem szerint elsősorban arra kellene összpontosítani, hogy felszínre kerüljenek a hozzátartozók között megvalósuló erőszakos cselekmények. A bántalmazott emberekkel érzékeltetni kell azt, hogy nincsenek egyedül és bátran, félelem nélkül fordulhatnak a hatóságokhoz vagy egyéb segítséget nyújtó szervekhez.
- ☞ Fontos lenne minél több információt eljuttatni az emberekhez, hogy figyeljenek a jelekre. Ne csak az iskolában tartsanak előadásokat, hanem a munkahelyeken is továbbképzések alkalmával.
- ☞ Ahhoz, hogy a bántalmazott nő a kapcsolatot megszakíthassa, segítségre, támogatásra, természetesen jogokra és ezek érvényre juttatására van szükség. A szó szoros értelmében életbe vágóan fontos lenne, hogy a bántalmazás áldozatainak a kapcsolat jövőjét illető döntés megkönnyítése érdekében, illetve amennyiben a döntésük már megszületett, azt követően legyen hová fordulniuk tájékoztatásért, segítségért. Ennek érdekében elsősorban a már meglévő intézményrendszerben dolgozók speciális képzését, továbbá az intézmények összefogását kellene megoldani. Amellett, hogy a szakembereknek, a segítő foglalkozásúaknak együtt kellene működniük, világossá kellene tenni, hogy kinek mi a feladata a rendszerben.
- ☞ Megoldást jelenthetne a konfliktust kiváltó okok felismerése és végleges megszüntetése, ami valljuk be nem egyszerű feladat hiszen, ha az lenne, akkor nem lenne családon belüli erőszak.

Összességében megállapítható, hogy a családon belüli erőszak kezelése olyan komplex társadalmi feladat, mely nem lehet egyetlen szervezet, vagy intézmény, de még csak ágazat dolga sem. Összefogást és együttműködést igényel.

IRODALOMJEGYZÉK

- ☞ Magyarország alaptörvénye L, Cikk (1) bekezdés
- ☞ Az ORFK Bűnmegelőzési és Áldozatvédelmi Osztályának jogi és módszertani kiadványa Bp. 2011.
- ☞ Eric Berne: Emberi játszmák (fordította: Hankiss Ágnes) (Gondolat, Bp. 2009)
- ☞ Fehér Lenke: A családon belüli erőszak a nemzetközi dokumentumokban és a joggyakorlatban, In: Kutatási beszámoló a családon belüli erőszak c. kutatásról, OKRI
- ☞ Fehér Lenke: A nők sérelmére elkövetett családon belüli erőszak empirikus vizsgálata In: Virág György (szerk.): Családi erőszak kriminológiai vizsgálata Bp. 2005
- ☞ Fox, R. 1999. Defending the young: Female aggression, resources, dominance and the Emptiness of patriarchy.
- ☞ Gyurkó Szilvia: A családon belüli erőszak megítélése és szabályozása a magyar jogrendszerben, In: OKRI 2004
- ☞ NaNe: Miért marad? A családon belüli erőszak: a feleségbántalmazás. Hogyan segíthetünk? 1999
- ☞ OKRI: A családon belüli erőszak kutatása 2004
- ☞ Polgári Törvénykönyv: 1959. évi IV. törvény 685.§ b,
- ☞ Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak, Bp. 2006
- ☞ Szil Péter: Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat? Habeas Corpus Munkacsoport Bp. 2005
- ☞ Szilvási Léna: Csoportmunka egy anyaothonban. Esély, 59. oldal
- ☞ Szöllősi Gábor: A családon belüli erőszak differenciáltsága – Különbségek a nevek, a felfogások és a helyzetek szintjén; In: Virág György (szerk.): A családi erőszak kriminológiai vizsgálata Bp. 2005
- ☞ Tamási Erzsébet: A férfiak sérelmére elkövetett családon belüli erőszak In: Virág György (szerk.): Családi erőszak kriminológiai vizsgálata, Bp. 2005
- ☞ Tamási Erzsébet: Bűnös áldozatok, A családon belüli erőszak férfi szereplői BM-Kiadó 2005
- ☞ Tóth Olga: Erőszak a családban TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok Bp. 1999
- ☞ Windt Szandra: A családon belüli erőszak statisztikai jellemzői – az 1997 és 2002 között ismertté vált bűncselekmények kriminálstatisztikai elemzése In: Virág György (szerk.): A családi erőszak kriminológiai vizsgálata Bp. 2005

- ☞ Windt Szandra: Összefoglaló az empirikus vizsgálatokról; Virág György (szerk.):
Családi erőszak kriminológiai vizsgálata Bp. 2005
- ☞ 110/1/2003. ORFK Tájékoztató
- ☞ 1998.évi XIX. Törvény A büntető eljárásról 43.§ (1) bekezdés
- ☞ 1998.évi XIX. Törvény A büntető eljárásról 138/A § (2) bekezdés
- ☞ 21/1996.(V.17) AB határozat
- ☞ 32/2007. (OT 26.) ORFK utasítása